ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA
POTREBA I PROBLEMA MLADIH KANTONA SARAJEVO

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Institut za razvoj mladih KULT

MLADI.ORG

Šeherzada Halimić

Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo

Sarajevo, 2016.

Impressum

Naslov:
Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo

Autorica:
Šeherzada Halimić

Izdavač:
Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Za izdavača:
Prof. dr. Elvir Kazazović

Realizacija projekta:
Institut za razvoj mladih KULT

Lektura:
Ifeta Palić

Štampa:
Srednja tehnička škola grafičkih tehnologija, dizajna i multimedije Ilidža

DTP:
Peđa Kazazović

Tiraž:
500

1. izdanje
Sarajevo, 2016.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

364.65/.69(497.6-24 Sarajevo)

HALIMIĆ, Šeherzada
Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo / Šeherzada Halimić. - Sarajevo : Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2016. - 86 str. : ilustr. ; 30 cm

ISBN 978-9926-8104-1-2
COBISS.BH-ID 23613702

Sadržaj

Spisak tabela i grafikona 8
Spisak skraćenica 9

1. KARAKTERISTIKE UZORKA 12
Broj mladih – rezultati Popisa stanovništva 2013. 13

2. OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH 15
Osnovno obrazovanje 16
Srednje obrazovanje 16
Visoko obrazovanje 17
Broj rođene djece 18
Prerano napuštanje obrazovanja 19
Stipendiranje mladih 20
Obrazovanje i zapošljavanje 20
Mišljenje mladih o kvalitetu nastave 21
Učešće u neformalnom obrazovanju 22
Talentirani mladi 23

3. RAD, ZAPOŠLJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH 25
Stope nezaposlenosti 26
Zaposleni mladi 28
Statistike o tržištu rada 31
Neformalno tržište rada 32
Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom 33
Diskriminacija i zlostavljanje na radnom mjestu 33
Percepcija mita i korupcije pri zapošljavanju 35
Preduzetništvo mladih 36
Mišljenje mladih o vlastitom biznisu 36
Vladini programi zapošljavanja 37

4. SOCIJALNA BRIGA 39
Novac i mladi 40
Formiranje porodice i stambeni status mladih 42
Samoprocjena životnog standarda 43
Percepcija budućnosti 43

5. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA MLADIH 45
Sistematski pregled 46
Gojaznost 47
Zdravstvene usluge 47
Zdravstveno osiguranje 48
Ginekološki pregled 49
Intimni odnosi 49
Bavljenje rekreativnim aktivnostima 50
Pušenje 51
Konzumiranje alkoholnih pića 52
Konzumiranje opojnih droga 52

6. KULTURA I SPORT 53
Zadovoljstvo podrškom kulturi 54

7. AKTIVIZAM MLADIH (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE i MOBILNOST) 57
Zainteresiranost za politiku 58
Načini učešća u donošenju odluka i mladi 58
Aktivni mladi 60

8. MOBILNOST MLADIH 61
Putovanja mladih 62
Odlazak iz zemlje 62

9. INFORMIRANJE MLADIH 65

10. SLOBODNO VRIJEME 67
Iskorištenost slobodnog vremena 68

11. IDENTITET MLADIH 71
Regionalna pripadnost 72
Nacionalna i regionalna pripadnost 72

12. SIGURNOST MLADIH 75
Različiti oblici nasilja i mladi 76
Nasilje u porodici 77
Međuvršnjačko nasilje 77
Nasilje na internetu 78
Razbojništvo 79
Nasilje na radnom mjestu 80
Nasilje od partnera 80
Nasilje od strane određene ekstremističke grupe 80
Seksualno nasilje 80
Povjerenje i zadovoljstvo vezano za rad policijskih službi 82
Psihičko nasilje 82
Globalne prijetnje 84
Odgovor na nasilje 85
Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima 85

13. ZAKLJUČAK I PREPORUKE 86

Lista skraćenica

BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CIA	Central Intelligence Agency
EU	Evropska unija
Eurostat	Evropski statistički ured
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZS	Federalni zavod za statistiku
MOR	Međunarodna organizacija rada
KM	Konvertibilna marka (valuta BiH)
NVO	Nevladina organizacija
Popis	Popis stanovništva u BiH 2013. godine
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
Strategija	Strategija prema mladima

Spisak tabela i grafikona

Tabela 1: Demografske karakteristike uzorka
Tabela 2: Broj mladih po kantonima
Tabela 3: Broj mladih po općinama Kantona Sarajevo
Tabela 4: Opći podaci o srednjem obrazovanju za Kanton Sarajevo
Tabela 5: Broj rođene djece
Tabela 6: Razlozi zbog kojih mladi napuštaju obrazovanje
Tabela 7: Najveći problemi formalnog obrazovanja
Tabela 8: Stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine
Tabela 9: Udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu po kantonima (mart 2015)
Tabela 10: Zaposleni mladi po općinama Kantona Sarajevo (mart 2015)
Tabela 11: Zaposleni u Kantonu Sarajevo prema vrsti djelatnosti (mart 2015)
Tabela 12: Redovitost plaće
Tabela 13: Stav mladih prema pokretanju vlastitog biznisa
Tabela 14: Mladi i štednja
Tabela 15: Učestalost obavljanja sistematskih pregleda mladih Kantona Sarajevo
Tabela 16: Stepen zadovoljstva mladih uslugama domova zdravlja
Tabela 17: Seksualna aktivnost mladih
Tabela 18: Odgovori na pitanje: Jeste li u posljednjih 6 mjeseci imali intimni odnos s jednom ili više osoba?
Tabela 19: Konzumiranje alkohola u referentnih mjesec dana
Tabela 20: Konzumiranje opojnih droga u referentnih mjesec dana
Tabela 21: Zadovoljstvo mladih podrškom sportu
Tabela 22: Učešće mladih u dobi između 15 i 30 godina u određenim oblicima aktivizma
Tabela 23: Članstvo u organizacijama
Tabela 24: Razlozi radi kojih bi mladi napustili BiH već sutra ako bi im se pružila prilika
Tabela 25: Povjerenje u policijske službenike i službenice
Tabela 26: Zadovoljstvo radom policijskih službi
Tabela 27: Prepoznavanje psihičkog nasilja
Tabela 28: Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

Grafikon 1: Broj učenika upisanih u prvi razred osnovne škole u Kantonu Sarajevo
Grafikon 2: Procent mladih koji su prerano napustili obrazovanje

Grafikon 3: Procjena korisnosti stečenog znanja u procesu daljeg obrazovanja
Grafikon 4: Mišljenje mladih o tome u kojoj mjeri njihovo obrazovanje može osigurati zaposlenje u struci
Grafikon 5: Razlike temeljene na spolu kada je riječ o učešću u neformalnom obrazovanju
Grafikon 6: Radno sposobno stanovništvo, radna snaga, zaposleni i nezaposleni
Grafikon 7: Ekonomski neaktivno stanovništvo Kantona Sarajevo
Grafikon 8: Zaposleni mladi prema vrsti ugovora koji imaju s poslodavcem
Grafikon 9: Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom
Grafikon 10: Zlostavljanje na radnom mjestu
Grafikon 11: Percepcija podmićivanja u svrhu zapošljavanja
Grafikon 12: Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom ili privatnom sektoru
Grafikon 13: Mladi koji su pohađali i mladi koji bi željeli pohađati poslovni seminar za mlade
Grafikon 14: Poznavanje vladinih programa zapošljavanja mladih
Grafikon 15: Doprinos mladih kućnom budžetu
Grafikon 16: Ukupna mjesečna primanja domaćinstva
Grafikon 17: Ukupna mjesečna potrošnja mladih Kantona Sarajevo
Grafikon 18: Stambeni status mladih Kantona Sarajevo
Grafikon 19: Percepcija vlastite budućnosti i budućnosti društva
Grafikon 20: Razlozi obavljanja sistematskog pregleda
Grafikon 21: Zdravstvene usluge specifično namijenjene mladima
Grafikon 22: Bavljenje rekreativnim aktivnostima
Grafikon 23: Postotak mladih pušača
Grafikon 24: Zadovoljstvo mladih podrškom kulturi
Grafikon 25: Zainteresiranost mladih za politiku
Grafikon 26: Mišljenje mladih o tome koliko mladi imaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou
Grafikon 27: Spremnost mladih Kantona Sarajevo na odlazak u inozemstvo
Grafikon 28: Aktivnosti na koje su mladi trošili dva ili više sati dnevno
Grafikon 29: Najčešće sedmične aktivnosti mladih
Grafikon 30: Učestalost posjećivanja kladionica kod mladih Kantona Sarajevo
Grafikon 31: Odgovor mladih na pitanje koliko vezanim se osjećaju za pojedine elemente pripadnosti
Grafikon 32: Spremnost na brak s osobom druge nacionalnosti
Grafikon 33: Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom u mjestu stanovanja
Grafikon 34: Nasilje u porodici
Grafikon 35: Međuvršnjačko nasilje
Grafikon 36: Nasilje na internetu
Grafikon 37: Razbojništvo
Grafikon 38: Mladi koji su bili žrtve određenih oblika nasilja
Grafikon 39: Mladi koji poznaju žrtve određenih oblika nasilja
Grafikon 40: Poznavanje pojmova mobing i buling

Uvod i metodologija

Donošenjem Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine svi nivoi vlasti obavezali su se kreirati i usvojiti strategiju prema mladima, koja predstavlja dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima, što uključuje definirane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.
Navedenim zakonom je također propisano da se strategije oblikuju na osnovu analize položaja i potreba mladih, koja mora biti sačinjena na osnovu stručnog istraživanja o položaju i potrebama mladih za onaj nivo vlasti za koji se kreira strategija. Stoga, analiza koja slijedi u biti predstavlja prvi korak u procesu kreiranja strategije prema mladima Kantona Sarajevo, koji dosad nije imao strateški dokument posvećen mladima.

Istraživanje i analiza prikupljenih podataka provedeni su od Instituta za razvoj mladih KULT, a poslužit će svim zainteresiranim stranama kao polazna tačka za sačinjavanje svih značajnih dokumenata koji imaju cilj poboljšati položaj mladih Kantona Sarajevo.
Prikupljanje podataka – anketiranje mladih na terenu – provedeno je u periodu od juna do augusta 2016. godine korištenjem standardiziranog upitnika koji Institut za razvoj mladih KULT koristi za istraživanje problema i potreba mladih u svim istraživanjima ovog tipa u Bosni i Hercegovini, tako da su podaci uporedivi sa svim drugim zajednicama i nivoima vlasti (općinama, kantonima, entitetom) koji imaju provedeno istraživanje o mladima. Osnova za izradu upitnika bio je upitnik Eurostata Evropske unije, koji je prilagođen potrebama lokalne zajednice. Anketari, također mladi, birali su ispitanike metodom slučajnog odabira mladih u dobi između 15 i 30 godina starosti tako što su birali svaki treći stan / kuću u određenom naselju i, ako bi tu stanovala osoba u dobi između 15 i 30 godina, anketirali bi je.
Na ovaj način je anketirano 777 ispitanika, koji predstavljaju reprezentativan uzorak populacije mladih u dobi između 15 i 30 godina jer je, zbog gore opisanog načina slučajnog odabira ispitanika, svaka mlada osoba s područja Kantona Sarajevo imala podjednaku vjerovatnoću ulaska u uzorak. Prilikom uzorkovanja poštovani su kriteriji određenih demografskih karakteristika značajnih za poređenje rezultata, tako da se uzorak sastoji od približno jednakog broja žena i muškaraca te adekvatnog broja mladih koji žive u gradskim i vangradskim sredinama.

Reprezentativnost uzorka je, osim načinom odabira ispitanika, određena i njegovom veličinom, jer je na populaciju veličine 100.000 potrebno ispitati 778 ispitanika da bi se s 95 % sigurnosti moglo tvrditi da su dobijeni rezultati tačni u intervalu pouzdanosti od +/- 3,5 %.[1] U Kantonu Sarajevo živi nešto više od 83.805 mladih, tako da uzorak od 777 ispitanika predstavlja reprezentativan uzorak i u pogledu veličine uzorka. Uzorak ove veličine ima grešku uzorka od oko 3,5 %, s nivoom pouzdanosti od 95 %. Greška uzorka mora postojati u svakom istraživanju koje obrađuje uzorak određene populacije a ne cijelu populaciju zbog toga što rezultati koje dobijemo iz uzorka u ukupnoj populaciji znače procjene koje kao takve ne mogu biti 100 % precizne i moraju imati određeni postotak greške. U praktičnom primjeru ovog istraživanja to znači da svi dobijeni rezultati mogu biti veći ili manji za 3,5 %.
Za analizu prikupljenih podataka korišten je SPSS, programski paket namijenjen statističkoj obradi podataka. Također, poređenje je rađeno i s rezultatima jedinog dostupnog istraživanja položaja i potreba mladih provedenog na nivou Federacije BiH iz 2013. godine.
Osim spomenutih baza podataka, korišteni su i podaci iz sljedećih izvora: Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Evropski statistički ured (Eurostat), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, Međunarodna organizacija rada i Centralna informativna agencija.

1 R. V. Krejcie i D. W. Morgan, Tabela veličine uzorka.

Rezultati su prikazani u tabelama i grafikonima, te dodatno interpretirani kroz objašnjenja u kraćim tekstovima. Istraživanjem je obuhvaćeno sedam oblasti koje su od posebnog značaja za mlade, a i sam dokument analize ima strukturu koja prati sljedeće tematske cjeline:

- obrazovanje i nauka mladih;
- rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih;
- socijalna briga mladih;
- zdravstvena zaštita mladih;
- kultura i sport;
- aktivizam (učešće, volontiranje i mobilnost) mladih;
- sigurnost mladih.

Za razliku od prethodnih istraživanja, koja se nisu bavila oblasti sigurnosti, ova analiza dotiče i pitanja sigurnosti mladih. U kontekstu sve većeg broja različitih prijetnji po sigurnost građana i građanki, oblast sigurnosti mladih postala je značajna i neizostavna tema politika prema mladima, tako da je spomenuti standardizirani upitnik kojim su podaci prikupljani dopunjen s nekoliko pitanja koja su u vezi sa sigurnošću mladih.

1. KARAKTERISTIKE UZORKA

Tabela 1. Demografske karakteristike uzorka

		CIJELI UZORAK	GRADSKE SREDINE	VANGRADSKE SREDINE
Broj ispitanika		777	46 %	54 %
SPOL	Muškarci	51 %	52 %	50 %
	Žene	49 %	48 %	50 %
RADNI STATUS	Zaposleni	23 %	27 %	20 %
	Nezaposleni	21 %	18 %	24 %
	Učenici i studenti	47 %	48 %	47 %
	Ostalo	9 %	7 %	9 %
BRAČNI STATUS	Neudata / neoženjen	83 %	83 %	83 %
	Udata / oženjen	12 %	11 %	13 %
	Nešto drugo	5 %	6 %	4 %
BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA	1	2,5 %	3,8 %	1,4 %
	2	11,5 %	15,5 %	7,7 %
	3	23,8 %	27,4 %	20,4 %
	4	40,8 %	37,0 %	44,4 %
	5	16,0 %	11,4 %	20,4 %
	6+	5,4 %	5 %	5,7 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Broj mladih – rezultati Popisa stanovništva 2013.[2]

Od ukupnog broja mladih u dobi od 15 do 29 godina[3] starosti koji žive na području Federacije Bosne i Hercegovine, oko 18 % ih živi u Kantonu Sarajevo, što ovaj kanton čini drugim kantonom po broju mladih koji u njemu žive. Iskazano realnim brojkama, to znači da od ukupno 476.986 mladih, koliko ih ima na području FBiH, 83.805 mladih živi na teritoriji Kantona Sarajevo. Stoga je izrada strategije prema mladima Katona Sarajevo izuzetno važna jer je riječ o strateškom dokumentu institucija vlasti kojim bi se definirale, oblikovale i provodile aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja ovako značajnog dijela populacije.

Tabela 2: Broj mladih po kantonima

	Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–29	Ukupno mladih	% mladih u ukupnom stanovništvu po kantonima
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	2.219.220	161.881	150.902	164.203	476.986	21 %
TUZLANSKI KANTON	445.028	32.263	31.620	33.046	96.929	22 %
KANTON SARAJEVO	**413.593**	**26.388**	**25484**	**31.933**	**83.805**	**20 %**
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	364433	27.674	25.340	27.092	80.106	22 %
UNSKO-SANSKI KANTON	273.261	21.328	19.541	20.912	61.781	23 %
SREDNJOBOSANSKI KANTON	254.686	19.819	17.764	19.067	56.650	22 %
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	222.007	16497	14.626	15.752	46.875	21 %
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	94.898	7.379	6.886	6.575	20.840	22 %
KANTON 10	84.127	5.779	5.363	5401	16.543	20 %
POSAVSKI KANTON	43453	3.016	2.841	2.823	8.680	20 %
BOSANSKOPODRINJSKI KANTON	23.734	1.738	1437	1.602	4.777	20 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Unutar petogodišnjih dobnih kategorija evidentiranih kroz Popis 2013. kod populacije mladih najviše je onih u dobi od 25 do 29 godina starosti, potom u dobi od 15 do 19 godina, te u dobi od 20 do 24 godine, no razlike u broju mladih po petogodištima nisu značajne.

Također, u ukupnom broju mladih u Federaciji BiH ne postoje značajne razlike u broju muškaraca i žena.

2 Konačni rezultati Popisa 2013. objavljeni 1. 7. 2016.

3 Dostupna online baza podataka Popisa 2013. omogućava odabir dobnih kategorija stanovništva po pojedinačnim godinama ili po petogodištima. Iz praktičnih razloga, u ovoj analizi odabran je prikaz po petogodištima, koji omogućava presjek dobne kategorije na 29 godina starosti, a ne na 30 godina, dokle se inače definira dobna kategorija mladih.

Tabela 3: Broj mladih po općinama Kantona Sarajevo

		Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–29	Ukupno mladih	% mladih u ukupnom stanovništvu
KANTON SARAJEVO	Ukupno	413.593	26.388	25484	31.933	83.805	20 %
Površina cca: 1.277 km2	Muško	195.161	13496	12.845	15.536	41.877	21 %
	Žensko	218432	12.892	12.639	16.397	41.928	19 %
NOVI GRAD SARAJEVO	Ukupno	118.553	7.216	6.821	9.236	23.273	20 %
Površina cca: 47 km2	Muško	55.735	3.634	3.353	4435	11422	20 %
	Žensko	62.818	3.582	3468	4.801	11.851	19 %
ILIDŽA	Ukupno	66.730	4.839	4.537	5.189	14.565	22 %
Površina cca: 143 km2	Muško	32.359	2.519	2.347	2.577	7443	23 %
	Žensko	34.371	2.320	2.190	2.612	7.122	21 %
NOVO SARAJEVO	Ukupno	64.814	3.701	3.789	5.196	12.686	20 %
Površina cca: 10 km2	Muško	29.580	1.907	1.837	2410	6.154	21 %
	Žensko	35.234	1.794	1.952	2.786	6.532	19 %
CENTAR SARAJEVO	Ukupno	55.181	3.158	2.985	3.995	10.138	18 %
Površina cca: 33 km2	Muško	25.369	1.568	1485	1.905	4.958	20 %
	Žensko	29.812	1.590	1.500	2.090	5.180	17 %
STARI GRAD SARAJEVO	Ukupno	36.976	2.301	2.178	2.822	7.301	20 %
Površina cca: 51 km2	Muško	17482	1.190	1.097	1.392	3.679	21 %
	Žensko	19494	1.111	1.081	1430	3.622	19 %
VOGOŠĆA	Ukupno	26.343	1.856	1.876	2.149	5.881	22 %
Površina cca: 72 km2	Muško	12.606	933	1.007	1.034	2.974	24 %
	Žensko	13.737	923	869	1.115	2.907	21 %
HADŽIĆI	Ukupno	23.891	1.818	1.653	1.836	5.307	22 %
Površina cca: 273 km2	Muško	11.914	991	870	1.004	2.865	24 %
	Žensko	11.977	827	783	832	2442	20 %
ILIJAŠ	Ukupno	19.603	1440	1.577	1441	4458	23 %
Površina cca: 308 km2	Muško	9.381	723	819	738	2.280	24 %
	Žensko	10.222	717	758	703	2.178	21 %
TRNOVO – FBIH	Ukupno	1.502	59	68	69	196	13 %
Površina cca: 338 km2	Muško	735	31	30	41	102	14 %
	Žensko	767	28	38	28	94	12 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Popis 2013.[4]

4 Federalni zavod za statistiku [online]. Dostupno na: http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/?rxid=2bd664af-5826-4430-86c4-c19aa9c2aada [pristupljeno: 24. 10. 2016].

Obrazovanje i nauka mladih

2. OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH

Osnovno obrazovanje

Sudeći prema broju djece upisane u prvi razred osnovne škole u proteklih pet godina, Kanton Sarajevo u narednim godinama može očekivati određene nestabilnosti u broju učenika u srednjim školama te vrlo vjerovatno i manje srednjoškolaca, iako je riječ o jednom od samo dva kantona koji bilježe blagi rast u broju djece upisane u prvi razred osnovne škole. Drugi je Bosanskopodrinjski kanton, koji bilježi rast s 207 učenika u školskoj 2011/12. na 245 učenika u školskoj 2015/16.

Grafikon 1: Broj učenika upisanih u prvi razred osnovne škole u Kantonu Sarajevo

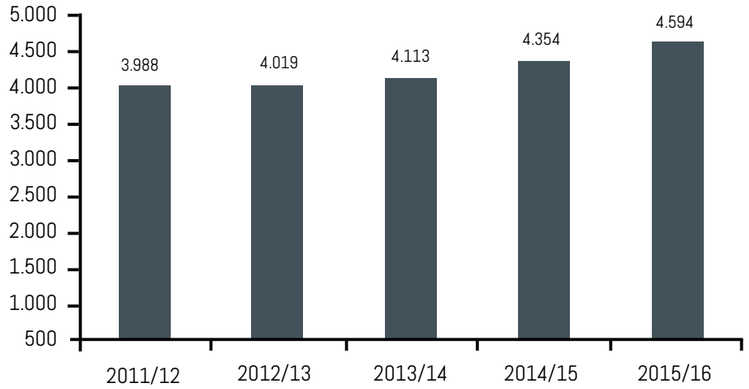

Izvor: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

Srednje obrazovanje

Broj učenika upisanih u srednje škole u Kantonu Sarajevo opao je za 23 % u periodu od 2013. do 2015. godine.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2015. godinu, na području Kantona Sarajevo smješteno je 39 srednjih škola, koje u ukupnom broju upisanih srednjoškolaca bilježe približno jednak broj muškaraca i žena.

Međutim, od 2013. do 2015. godine bilježi se značajan pad u broju učenika koji pohađaju srednje škole Kantona Sarajevo. Evidentirani pad iznosi 23 % i veći je od pada zabilježenog na nivou Federacije BiH, a koji iznosi 16 %.

Ako posmatramo broj učenika, najveći gubitak imaju tehničke i srodne škole – 2.273 učenika manje nego u 2013. godini – no iskazano u procentima, najveći pad (oko 30 %) je u strukovnim školama. Jedino vjerske škole zadržavaju gotovo isti broj upisanih učenika u posmatrane tri godine.

Više detalja o broju učenika u srednjim školama Kantona Sarajevo prikazano je u Tabeli 4.

Tabela 4: Opći podaci o srednjem obrazovanju za Kanton Sarajevo

	Svega	Učenici	Učenice	% učenika	% učenica
2013.	**20.975**	**10.542**	**10433**	**50 %**	**50 %**
2014.	**18.767**	**9429**	**9.338**	**50 %**	**50 %**
2015.	**16.148**	**8.075**	**8.073**	**50 %**	**50 %**
1. Gimnazije					
2013.	7.172	2.983	4.189	42 %	58 %
2014.	6.505	2.679	3.826	41 %	59 %
2015.	5484	2.245	3.239	41 %	59 %
2. Tehničke i srodne škole					
2013.	10.109	5.263	4.846	52 %	48 %
2014.	9.196	4.858	4.338	53 %	47 %
2015.	7.836	4.104	3.732	52 %	48 %
3. Stručne / strukovne škole					
2013.	2.735	1.862	873	68 %	32 %
2014.	2.251	1.540	711	68 %	32 %
2015.	1.908	1.313	595	69 %	31 %

	Svega	Učenici	Učenice	% učenika	% učenica
4. Umjetničke škole					
2013.	336	125	211	37 %	63 %
2014.	296	107	189	36 %	64 %
2015.	302	111	191	37 %	63 %
5. Vjerske škole					
2013.	463	213	250	46 %	54 %
2014.	461	215	246	47 %	53 %
2015.	465	202	263	43 %	57 %
6. Škole za djecu s posebnim potrebama					
2013.	160	96	64	60 %	40 %
2014.	58	30	28	52 %	48 %
2015.	153	100	53	65 %	35 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kod odabira škole primjetne su i razlike bazirane na spolu, tako da se djevojke radije upisuju u gimnazije, umjetničke i vjerske škole, dok se muškarci češće odlučuju za strukovne škole i škole tehničke i srodne struke.

Visoko obrazovanje

Kada govorimo o visokom obrazovanju, broj studenata upisanih na visokoškolske ustanove u Kantonu Sarajevo dosta je stabilan u periodu od 2014. do 2016. godine, za razliku od broja srednjoškolaca. No, broj srednjoškolaca zasigurno je bolji pokazatelj promjena u broju mladih u Kantonu Sarajevo pretpostavimo li da srednjoškolci upisani u neku od škola Kantona Sarajevo uglavnom i žive na području ovog kantona. Ista pretpostavka manje je primjenjiva na studente jer na visokoškolskim ustanovama Kantona Sarajevo studira značajan broj studenata iz drugih kantona, kao i studenata iz drugih zemalja.

U školskoj 2013/14. godini na 36 visokoškolskih ustanova u Kantonu Sarajevo evidentirano je 33.949 studenata, od čega je 56 % žena, a u školskoj 2015/16. godini na 37 visokoškolskih ustanova evidentirano je 34.673 studenta, od čega je gotovo 58 % žena. Određeni fakulteti, poput Fakulteta političkih nauka, Fakulteta sporta i tjelesnog odgoja, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije te Pedagoškog fakulteta, imaju nešto manji broj studenata nego što su imali u 2014. godini, dok Prirodno-matematički fakultet, Mašinski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Stomatološki fakultet, Filozofski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija bilježe rast u broju studenata. Ostali fakulteti imaju zanemarive promjene u broju upisanih studenata.
Broj studenata upisanih na privatne visokoškolske ustanove također je u porastu, s 3.286 studenata 2014. godine na 3.501 2016. godine. Zanimljivo je da privatne visokoškolske ustanove pohađa više muškaraca nego žena (60 % : 40 %).

No, trenutni podaci o broju mladih upisanih u srednje škole i visokoškolske ustanove svakako nisu prediktor budućih kretanja u broju srednjoškolaca i studenata. Relevantnije srednjoročne prognoze može dati broj djece upisane u prvi razred osnovne škole, dok je dugoročne prognoze opravdanije bazirati na stopama nataliteta.

Broj rođene djece

Sudeći prema broju ukupno rođene djece u proteklih pet godina, može se pretpostaviti da se stanje neće bitno promijeniti i u dužem vremenskom roku jer broj rođene djece varira kroz poraste i padove u periodu od 2010. godine. U konačnici, 2015. godina bilježi 126 novorođenčadi više u odnosu na 2010. godinu.

Tabela 5: Broj rođene djece

	Ukupno rođeni	Muškarci	Žene	Mrtvorođeni
2010.	4.720	2423	2.281	16
2011.	4.745	2411	2.311	23
2012.	4.701	2465	2.217	19
2013.	4.568	2.305	2.245	18
2014.	4.585	2.355	2.211	19
2015.	4.846	2.304	2.315	27
Centar Sarajevo	630	331	292	7
Hadžići	260	124	134	2
Ilidža	770	401	367	2
Ilijaš	297	143	153	1
Novi Grad Sarajevo	1.278	613	660	5
Novo Sarajevo	705	331	370	4
Stari Grad Sarajevo	393	201	188	4
Trnovo	10	5	5	0
Vogošća	303	155	146	2

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Veoma značajna varijabla koja se mora uzeti u obzir prilikom davanja prognoza o broju mladih u budućnosti jeste i odlazak mladih iz zemlje. Ako se nastavi sveprisutni trend odlaska mladih ljudi iz zemlje, opravdano je za pretpostaviti kako će cijela zemlja, a tako i Kanton Sarajevo, u dogledno vrijeme imati mnoštvo problema koji će se generirati kroz nedovoljan broj stanovnika mlađe dobi.

Prerano napuštanje obrazovanja

Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili dalje obrazovanje posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

Grafikon 2: Procent mladih koji su prerano napustili obrazovanje

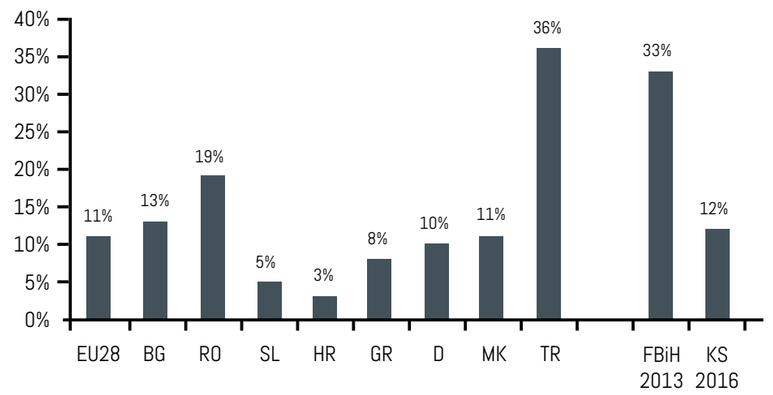

Izvor: Eurostat (2015), Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih Kantona Sarajevo koji prerano napuštaju obrazovni sistem jednak je procentu na nivou EU-28 te značajno niži od procenta pronađenog u istraživanju na nivou FBiH iz 2013. godine. Ipak, 11 % mladih koji prerano napuštaju obrazovanje značajno je veći procent od procenta evidentiranog u zemljama iz okruženja, poput Hrvatske (3 %) i Slovenije (5 %).

Razlozi koji su u vezi s finansijskim faktorima uvijek su najčešći uzročnik zbog kojeg mladi napuštaju obrazovanje.

Kao razlozi koji su u vezi s finansijskim faktorima posmatraju se pronalazak stalnog zaposlenja i općeniti finansijski razlozi. Mladi Kantona Sarajevo su pronalazak stalnog zaposlenja i finansijske razloge navodili kao najčešće razloge za nenastavljanje školovanja, kao i mladi na nivou FBiH, s tim da se u istraživanju na nivou kantona ovi razlozi pojavljuju u većem procentu. Razlozi finansijskog karaktera već odavno su prepoznati kao faktor koji najsnažnije djeluje na mlade ljude kad je riječ o odluci o daljem školovanju. U istraživanju provedenom 2008. godine na području BiH finansijski razlozi uočeni su kao najčešći uzročnik preranog napuštanja obrazovanja. Isti slučaj zabilježen je i 2013. u istraživanju provedenom na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Međutim, pojava na koju bi trebalo obratiti posebnu pažnju jeste značajan porast u broju mladih koji obrazovanje ne nastavljaju jer u tome ne vide smisao. Nemogućnost pronalaska smisla u obrazovanju, kao značajan faktor napuštanja obrazovnog sistema, raste kroz godine u istraživanjima na svim nivoima (lokalni, kantonalni, entitetski).

Razlike temeljene na spolu i tipu naselja primjetne su kod razloga „obaveze u kući (kućanski poslovi)“, zbog kojeg žene i mladi iz vangradskih sredina češće napuštaju obrazovanje. Također, muškarci i mladi iz vangradskih sredina češće navode pronalazak stalnog zaposlenja kao razlog napuštanja obrazovanja. Napomena: napuštanje obrazovanja u ovom kontekstu odnosi se na napuštanje bilo kojeg upisanog, a potom napuštenog nivoa obrazovanja, a ne samo na pojavu preranog napuštanja obrazovanja.

Oko 2 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje.

Tabela 6: Razlozi zbog kojih mladi napuštaju obrazovanje

Razlozi	Kanton Sarajevo	FBiH 2013.
Zbog finansijskih razloga	30 %	34 %
Nisam vidio/vidjela u tome neki smisao	33 %	25 %
Pronašao/la sam stalno zaposlenje	33 %	27 %
Zbog obaveza u vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće	1 %	7 %
Zbog obaveza u kući (kućanski poslovi)	3 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Stipendiranje mladih

Iako mladi napuštaju obrazovni sistem najčešće zbog razloga finansijske prirode, 84 % mladih Kantona Sarajevo nema stipendiju.

Oko 86 % mladih iz vangradskih sredina i 81 % mladih iz gradskih sredina nema stipendiju, bez značajnih razlika baziranih na spolu. Od oko 16 % mladih koji primaju stipendiju, 8 % je onih koji stipendiju dobijaju od lokalnog nivoa vlasti, dakle od općine, 3 % od kantona, a oko 5 % stipendiju prima iz nekog drugog izvora (firma ili nešto drugo). Mjesečni iznosi stipendija najčešće su oko 100 KM.

Obrazovanje i zapošljavanje

Tek 33 % mladih Kantona Sarajevo smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu u obrazovnom procesu pomoći u daljem obrazovanju. No, dodamo li tome 41 % mladih koji smatraju da će im trenutno obrazovanje donekle pomoći u procesu daljeg obrazovanja, možemo zaključiti da mladi Kantona Sarajevo imaju više pozitivno nego negativno mišljenje o obrazovanju u koje su uključeni. Oko 6 % mladih smatra da im trenutno obrazovanje neće nikako pomoći u daljem obrazovanju, a 13 % mladih smatra da će im neznatno pomoći.

Grafikon 3: Procjena korisnosti stečenog znanja u procesu daljeg obrazovanja

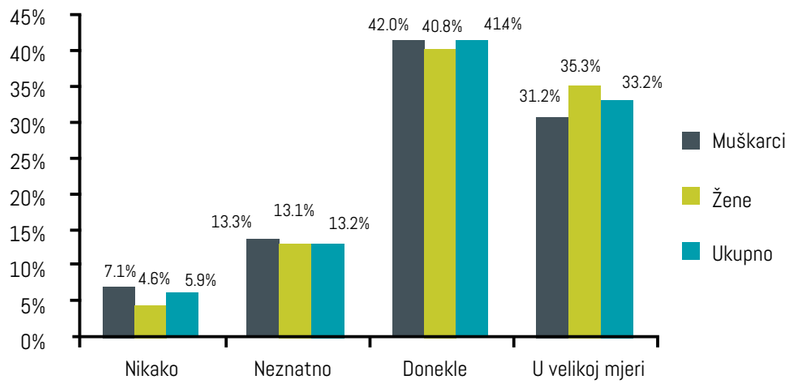

Međutim, te su procjene nešto negativnije kad je riječ o procjeni korisnosti obrazovanja u svrsi zapošljavanja u struci jer su mladi nešto manje uvjereni da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu pomoći da se zaposle u struci.

Sva posmatrana istraživanja o mladima u BiH pokazuju dosljednost u mišljenju mladih da im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu neće pomoći da se zaposle u struci. Mišljenje mladih Kantona Sarajevo dosta je slično onome koje imaju mladi na nivou FBiH, 30 % mladih u FBiH smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu u velikoj mjeri pomoći da se zaposle u struci, a isto mišljenje ima također 30 % mladih Kantona Sarajevo.
Da će im obrazovanje donekle pomoći smatra 36 % mladih Kantona Sarajevo, što je za oko 10 % niže od prosjeka FBiH. Onih koji smatraju da im obrazovanje neće nikako pomoći da se zaposle u struci ili da će tek neznatno pomoći je 31 %, što je za 11 % više od prosjeka FBiH, gdje je 20 % izjavilo kako im obrazovanje neće pomoći da se zaposle u struci.

Grafikon 4: Mišljenje mladih o tome u kojoj mjeri njihovo obrazovanje može osigurati zaposlenje u struci

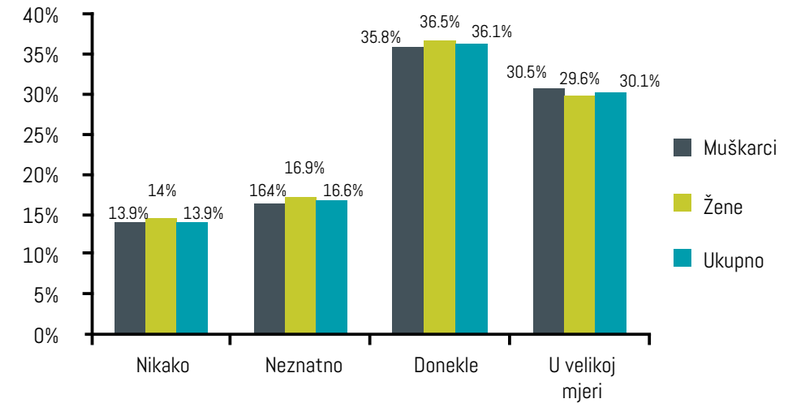

Mišljenje mladih o kvalitetu nastave

Kao najveći problem formalnog obrazovanja mladi navode nedostatak praktične nastave. Nezadovoljstvo mladih mogućnostima za učešće u praktičnoj nastavi prisutno je još od 2009. godine jednakim intenzitetom, a navodi se i kao najveći problem obrazovnog sistema i kod istraživanja na nivou FBiH iz 2013. godine. Osim toga, mladi su i dalje nezadovoljni preopširnim nastavnim planovima i programima.

Tabela 7: Najveći problemi formalnog obrazovanja

Šta je najneophodnije izmijeniti na polju formalnog obrazovanja?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Ukupno
Manjak prakse / praktičnog pristupa u nastavi	32 %	23 %	27 %
Preopširni nastavni planovi	25 %	22 %	23 %
Odnos nastavnika prema učeniku / studentu	12 %	11 %	12 %

Nedostatak stipendiranja posebno u visokom obrazovanju	7 %	10 %	8 %
Praksa naučnoistraživačkog rada koja nije u skladu s realnim potrebama u ekonomiji	6 %	9 %	8 %
Nestručnost nastavnika i profesora	5 %	11 %	8 %
Manjak dijaloga u učionici	5 %	7 %	6 %
Neadekvatna tehnička opremljenost	4 %	2 %	3 %
Ne zna / ne želi odgovoriti	4 %	5 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pored nedostatka praktične nastave i preopširnih nastavnih planova, koje mladi smatraju najvećim problemima formalnog obrazovanja, značajan je i broj onih koji smatraju da je problem u odnosu i nestručnosti nastavnika te manjku dijaloga u učionici, kao i nedostatku stipendiranja.

Kako je već ranije pojašnjeno, manjak praktične nastave mladi vide kao najveći problem formalnog obrazovanja, koji je potrebno što prije rješavati. Preopširni nastavni planovi i programi sljedeći su po značaju problemi formalnog obrazovanja, a prema mišljenju mladih. Slijede ih odnos nastavnika prema učeniku, nedostatak stipendija / kreditiranja, neusklađenost rada s realnim potrebama u ekonomiji, nestručnost nastavnika i profesora te manjak dijaloga u učionici.

Učešće u neformalnom obrazovanju

Obrazovanje se dijeli na formalno obrazovanje (ono koje se stječe u školama) i neformalno obrazovanje, koje se stječe izvan škole i formalnih obrazovnih institucija, odnosno izvan formalnog školskog sistema.

Neformalno obrazovanje mladima pruža mnoštvo pozitivnih prilika za stjecanje upotrebljivih znanja i vještina, stoga je i potreba za programima neformalnog obrazovanja i dalje velika.

Kada govorimo o učešću mladih u neformalnom obrazovanju, s pravom možemo zaključiti kako neformalno obrazovanje nadoknađuje određene propuste formalnog obrazovanja. Mišljenje mladih o neformalnom obrazovanju je pozitivno, i to je podatak koji je konstantan u svim provedenim istraživanjima o položaju i potrebama mladih.

Udio mladih Kantona Sarajevo koji su pohađali neki od programa obuke koji nije u programu redovnog obrazovanja je 48 %, sa značajnom razlikom baziranom na spolu (oko 55 % žena i oko 42 % muškaraca).

Mladi Kantona Sarajevo najčešće pohađaju kurseve stranih jezika, prvenstveno engleskog i njemačkog, te kurseve informatike. Iako su nevladine i druge organizacije organizirale mnoštvo programa iz domena neformalnog obrazovanja o različitim temama, mladi i dalje, u značajnom procentu, izjavljuju kako bi željeli u skorijoj budućnosti pohađati neki trening ili kurs. Takav stav ima 51 % žena i 46 % muškaraca.

Grafikon 5: Razlike temeljene na spolu kad je riječ o učešću u neformalnom obrazovanju

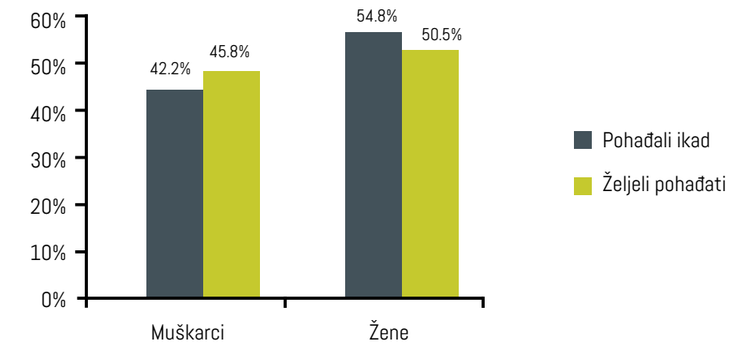

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Talentirani mladi

Jedno od područja koje nije istraživano instrumentarijem korištenim u ovoj analizi jeste pitanje talentiranih mladih, no riječ je o važnoj oblasti koju svakako treba spomenuti. Većina definicija pojma talentiranih pojedinaca u suštini se svodi na to da su talentirani pojedinci oni koji se ističu ili svojim vrlo visokim stepenom općeg intelektualnog razvoja ili izrazitim razvojem samo određenih sposobnosti koje ih čine naprednijima u odnosu na ostale.

Nepoznato je koliko je u školskoj praksi implementiran rad s talentiranim učenicima, ali zakonski okvir za rad s nadarenim učenicima u Kantonu Sarajevo postoji. U Zakonu o srednjem obrazovanju[5] u Članu 37, koji opisuje specijalne programe, navodi se: „U srednjoj školi realiziraju se i specijalni programi namijenjeni nadarenim i talentiranim učenicima, kao i učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, koji su po principu inkluzije uključeni u redovne srednje škole. (2) Programe iz stava (1) ovog člana donosi školski odbor, na prijedlog nastavničkog vijeća i uz saglasnost ministra."

Dalje, u Članu 83. stoji: „Redovni učenici u srednjoj školi mogu imati specijalni status. (2) Specijalni status iz stava (1) mogu ostvariti učenici koji su proglašeni perspektivnim i vrhunskim sportistima, izuzetnim umjetničkim talentima i nadarenim učenicima s vrhunskim rezultatima na kantonalnom, federalnom, državnom ili međunarodnom takmičenju. (3) Škola dodjeljuje specijalni status na osnovu odluke Ministarstva kulture i sporta Kantona o proglašenju učenika perspektivnim ili vrhunskim sportistom, odnosno odluke Ministarstva o proglašenju učenika izuzetnim talentom i nadarenim učenikom, u skladu sa ostvarenim rezultatima. (4) Specijalni status se potvrđuje odlukom škole na početku svake školske godine. (5) Na osnovu odluke iz stava (4) ovog člana, srednja škola će učenicima sa specijalnim statusom odobriti dugoročno ili kratkoročno odsustvovanje sa nastave radi pripremanja i učešća na takmičenjima, u skladu s pravilima škole. (6) Srednja škola će učenicima sa specijalnim statusom dati mogućnost putem praćenja nastave i ocjenjivanja, odnosno organiziranjem instruktivno-konsultativne nastave i polaganja predmetnih ispita u toku školske godine, da završe odgovarajući razred."

5 Službene novine Kantona Sarajevo, broj 23/10.

Rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih

3. RAD, ZAPOŠLJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH

Statistike o stopama nezaposlenosti stanovništva dosta su neprecizne zbog postojanja velikog broja kontroliranih i nekontroliranih varijabli značajnih za precizno određivanje stope nezaposlenosti. S jedne strane, u nezaposlene osobe ne ubraja se stanovništvo koje ne radi, ali koje po osnovu nekih drugih kategorija ne spada u nezaposleno (penzioneri, osobe nesposobne za rad, učenici i slično), općenito, stanovništvo koje se vodi kao radno neaktivno. Zvanične statistike vode se brojem osoba prijavljenih na biroe za zapošljavanje, pri čemu je nepoznat broj osoba koje su nezaposlene, ali isto tako i neprijavljene na zvanične zavode za evidenciju nezaposlenosti.

Prema uputama Međunarodne organizacije rada (MOR), standardna međunarodna definicija nezaposlenosti obuhvata sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su tokom referentnog perioda bile bez posla, tokom tog perioda bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao, te aktivno tražile posao. Sva tri kriterija moraju biti zadovoljena istovremeno da bi se neka osoba smatrala nezaposlenom. Međutim, ovakva definicija ne tretira obeshrabrene radnike – osobe koje žele posao, raspoložive su za rad, ali ne rade i ne traže posao jer misle da ga ne mogu naći. Ove osobe čine neiskorišteni radni resurs, ali po definiciji ne ulaze u kategoriju nezaposlenih, i ta se pojava često naziva „skrivena nezaposlenost“. Ako bi se redefinirali kriteriji nezaposlenosti, ova grupa bi bila uvrštena u radnu snagu, odnosno nezaposlene osobe. Dodamo li tome osobe koje su prijavljene na evidenciju nezaposlenih, ali su realno zaposlene u sivoj ekonomiji, dolazimo do zaključka da se stope nezaposlenosti uvijek izračunavaju na osnovu procjena, a ne stvarnog stanja.

Kad govorimo o mladima, još je i teže ustanoviti stopu nezaposlenosti kod mladih jer u zvaničnim statistikama dobna skupina mladih najčešće nije posebno evidentirana te su mladi uvršteni u ukupne brojke s drugim dobnim skupinama.

Prema podacima posljednjeg popisa stanovništva, Kanton Sarajevo je 2013. godine imao strukturu radne snage kako je prikazano na Grafikonu 6.

Grafikon 6: Radno sposobno stanovništvo, radna snaga, zaposleni i nezaposleni

Izvor: Federalni zavod za statistiku (Popis stanovništva 2013. g.)

Stope nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti u pravilu se iskazuje kao udio **nezaposlenih u radnoj snazi**, te bi u tom kontekstu stopa nezaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo, a prema rezultatima popisa iz 2013. godine, iznosila 21,68 %. Od ukupnog broja nezaposlenih osoba 15.215 ih je bez radnog iskustva, a 22.956 osoba je radilo ranije, a sada je nezaposleno.

Međutim, nije poznato kakav je radni status jednog dijela stanovništva koje se vodi kao „ostali“ u kategoriji ekonomski neaktivnog stanovništva, a **riječ je o broju od 20.699 osoba.**

Grafikon 7: Ekonomski neaktivno stanovništvo Kantona Sarajevo

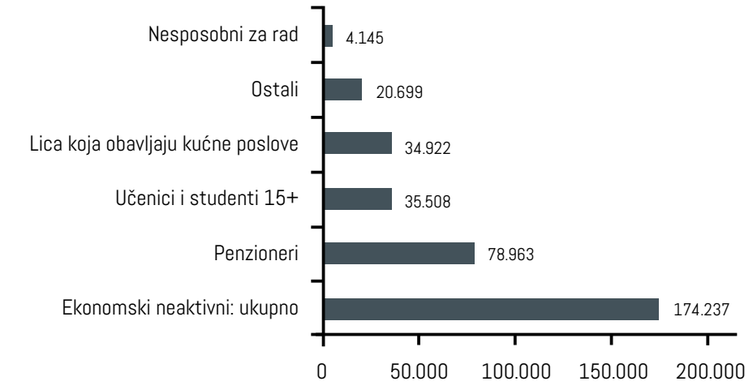

Izvor: Federalni zavod za statistiku (Popis stanovništva 2013. g.)

Prema podacima Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo, stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine iznosile su kako je prikazano u Tabeli 8.

Ovi podaci imaju određena odstupanja u odnosu na ona zabilježena kroz popis stanovništva iz 2013. godine, no nije riječ o velikim razlikama.

Tabela 8: Stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	August 2016.
Kanton Sarajevo	**23,55**	**23,74**	**24,45**	**24,27**	**23,69**	**23,96**	**23,65**
Centar	16,31	16,58	17,26	17,1	16,79	17,37	20,17
Hadžići	36,41	36,98	36,69	36,47	36,4	36,31	32,07
Ilidža	27,81	28,14	28,61	28,58	27,6	27,79	23,4
Ilijaš	45,55	44,79	44,97	45,39	42,94	42,52	36,43
Novi Grad	22,17	22,27	23,13	23,02	22,62	22,85	22,99
Novo Sarajevo	17,35	17,73	18,74	18,51	17,64	17,85	18,63
Stari Grad	22,88	22,64	23,78	22,94	22,77	23,01	23,8
Vogošća	33,65	33,45	31,6	31,51	30,16	30,49	26,79
Trnovo	30,32	30,7	33,67	34,24	29,97	30,65	60,16

Izvor: JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo

Pogledamo li podatke u Tabeli 8, s pravom možemo zaključiti kako se stope nezaposlenosti, koje su relativno visoke, bitno ne mijenjaju u posljednjih šest i više godina. Pojedine općine Kantona Sarajevo koje bilježe procentualni pad nezaposlenosti u biti su općine s manjim brojem stanovnika, tako da se svaka promjena u tako malim brojkama pokazuje kao značajno mijenjanje procenta, dok je suštinski riječ o vrlo malim realnim brojevima. Isto objašnjenje važi i za porast stope nezaposlenosti u općini Trnovo, jer je riječ o općini koja ukupno broji oko 1.500 stanovnika, tako da male promjene u realnom broju stvaraju velike promjene u procentu.

Ipak, iz svih navedenih podataka nije moguće zaključiti koliko iznosi stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo. No, u pravilu, stope nezaposlenosti mladih uvijek su značajno veće nego stope nezaposlenosti odraslih.

Prema podacima Svjetske banke, stopa nezaposlenosti mladih (15–24) u BiH za 2014. godinu iznosila je 57,5 %, dok je stopa nezaposlenosti odraslih iznosila 27,5 %. Omjer stope nezaposlenosti mladih naspram stope nezaposlenosti odraslih (25+) veći je od dva, što u suštini znači da na svaku nezaposlenu odraslu osobu dolaze više od dvije nezaposlene mlade osobe. Prema podacima Agencije za statistiku BiH (Anketa o radnoj snazi 2015), stopa nezaposlenosti za 2015. godinu iznosila je 32,4 %.

Uzmemo li u obzir podatke o stopi nezaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo te sve navedene informacije o načinima mjerenja stope nezaposlenosti, sa sigurnošću se može tvrditi da stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo iznosi oko 50 %.

Bez obzira na navedenu nepreciznost u iskazivanju stope nezaposlenosti stanovništva i mladih, ona je zasigurno mnogo veća od stope nezaposlenosti koju imaju razvijena društva. Stopa nezaposlenosti mladih na nivou EU-28 je 18,6 %.

Nezaposlenost je uzročnik gotovo svih negativnih pojava u životu pojedinca, ali i društva u cjelini. Zbog nezaposlenosti mladi se teško odlučuju na osnivanje porodice, što se odražava na natalitet, primorani su živjeti u zajedničkim domaćinstvima, najčešće s roditeljima, što ograničava mogućnosti za osamostaljenjem i preuzimanjem pune odgovornosti za vlastiti život. Negativne posljedice dugoročne nezaposlenosti na mentalno zdravlje su nemjerljive. U svom najgorem obliku, nezaposlenost uzrokuje i siromaštvo, sa svim poteškoćama koje ono nosi.

Zaposleni mladi

Svaka sedma zaposlena osoba u Kantonu Sarajevo mlađa je od 30 godina. Učešće mladih (19–29) u ukupno zaposlenom stanovništvu Kantona Sarajevo je oko 13 %.

Među zaposlenim stanovnicima Kantona Sarajevo tek svaka sedma osoba pripada kategoriji mladih. Pojednostavljeno, to znači da od ukupno 113483 zaposlene osobe samo 15.274 su mladi. Kanton Sarajevo ujedno ima i najniži udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu u odnosu na druge kantone (13 %).

Tabela 9: Udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu po kantonima (mart 2015)

		Ukupno zaposleni	% žena	Od toga mladi	% mladih u ukupno zaposlenim	% žena
Federacija BiH	**Svega**	390.047		64.569	17 %	
	Žene	158.768	41 %	27.050	17 %	42 %
Unsko-sanski kanton	**Svega**	26.590		4.143	16 %	
	Žene	11.369	43 %	1.786	16 %	43 %
Posavski kanton	**Svega**	5.143		1.001	19 %	
	Žene	2.133	41 %	420	20 %	42 %
Tuzlanski kanton	**Svega**	73.360		10.847	15 %	
	Žene	25.838	35 %	3.640	14 %	34 %
Zeničko-dobojski kanton	**Svega**	62.963		12.304	20 %	
	Žene	23.798	38 %	5.201	22 %	42 %
Bosanskopodrinjski kanton	**Svega**	5.894		1.374	23 %	
	Žene	2.606	44 %	544	21 %	40 %
Srednjobosanski kanton	**Svega**	35.346		6.937	20 %	
	Žene	14.668	41 %	3.181	22 %	46 %
Hercegovačko-neretvanski kanton	**Svega**	43444		7403	17 %	
	Žene	18.826	43 %	3.364	18 %	45 %
Zapadnohercegovački kanton	**Svega**	15.387		4.230	27 %	
	Žene	6.274	41 %	1.979	32 %	47 %
Kanton Sarajevo	**Svega**	113483		15.274	13 %	
	Žene	49.905	44 %	6471	13 %	42 %
Kanton 10	**Svega**	8437		1.056	13 %	
	Žene	3.351	40 %	464	14 %	44 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Razlike bazirane na spolu su značajne, u ukupno zaposlenom stanovništvu imamo za oko 20 % više zaposlenih muškaraca nego žena, a sličan model preslikan je i u omjeru zaposlenih mladih muškaraca i žena. Žene su općenito u lošijem položaju na tržištu rada, bilo da se radi o ukupnoj populaciji žena ili o mladim ženama.

Prikazano po pojedinim općinama Kantona Sarajevo, udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu je najmanji u općini Centar (iako je riječ o općini koja zapošljava najveći broj mladih), a najviši u općini Ilijaš, no u toj općini najniži je udio zaposlenih žena.

Tabela 10: Zaposleni mladi po općinama Kantona Sarajevo (mart 2015)

		Ukupno zaposleni	% žena	Od toga mladi	% mladih u ukupno zaposlenim	% žena
Kanton Sarajevo	Svega	113483		15.274	13 %	
	Žene	49.905	44 %	6471	13 %	42 %
Centar Sarajevo	Svega	36.938		3.765	10 %	
	Žene	18.537	50 %	2.038	11 %	54 %
Hadžići	Svega	3460		470	14 %	
	Žene	1.167	34 %	156	13 %	33 %
Ilidža	Svega	14.808		2.587	17 %	
	Žene	5.927	40 %	1.045	18 %	40 %
Ilijaš	Svega	2.906		596	21 %	
	Žene	864	30 %	163	19 %	27 %
Novi Grad Sarajevo	Svega	21.666		3.118	14 %	
	Žene	8.781	41 %	1.139	13 %	37 %
Novo Sarajevo	Svega	21.668		3.144	15 %	
	Žene	9.355	43 %	1.330	14 %	42 %
Stari Grad Sarajevo	Svega	7.941		862	11 %	
	Žene	3.819	48 %	388	10 %	45 %
Trnovo	Svega	253		16	6 %	
	Žene	88	35 %	10	11 %	63 %
Vogošća	Svega	3.843		716	19 %	
	Žene	1.367	36 %	202	15 %	28 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Zaposleni mladi uglavnom rade u djelatnostima u kojima su prihodi niži, te su i znatno manje plaćeni za posao koji rade nego što je to slučaj s odraslima.

Najveći broj mladih ljudi u Kantonu Sarajevo zaposlen je u sljedećim djelatnostima: trgovina na veliko i na malo / popravak motornih vozila i motocikala, prerađivačka industrija, informacije i komunikacije te građevinarstvo. Međutim, udio mladih u ukupno zaposlenima u određenim djelatnostima ne slijedi isti raspored.

Procentualno, u odnosu na ukupno zaposlene u određenoj djelatnosti, najviše mladih zaposleno je u djelatnosti trgovine na veliko i malo, pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo). Slijede djelatnosti, poslovanje nekretninama, informacije i komunikacije, prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena.

Međutim, dosta niska procentualna zastupljenost mladih je u djelatnostima javne uprave, proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije te snabdijevanju vodom, upravljanju otpadom i sanacijom okoliša.

Važno je naglasiti da su plaće u djelatnostima u kojima radi najviše mladih dosta niže nego plaće u djelatnostima koje ne upošljavaju mlade u značajnoj mjeri. Brutoplaća u djelatnosti koja procentualno upošljava najviše mladih (djelatnost trgovine na veliko i malo) iznosi 1.139 KM, u hotelijerstvu i ugostiteljstvu je brutoplaća 817 KM, dok su brutoplaće u djelatnostima javne uprave i proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, koje procentualno upošljavaju najmanje mladih, dva puta veće i iznose 2.132 KM i 2.365 KM.

Tabela 11: Zaposleni u Kantonu Sarajevo prema vrsti djelatnosti (mart 2015)

Djelatnost	Brutoplaća u KM	Ukupan broj zaposlenih	Od toga mladih	% mladih u ukupno zaposlenim
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	2433	5.535	762	14 %
Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, plinom, parom i klimatizacija	2.365	2.009	109	5 %
Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	2.132	15.765	848	5 %
Informacije i komunikacije	1.926	7.603	1.397	18 %
Ostale uslužne djelatnosti	1.838	1.389	140	10 %
Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	1.744	8.900	828	9 %
Obrazovanje	1.598	10.115	956	9 %
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1.590	5.616	810	14 %
Prijevoz i skladištenje	1.535	6.965	618	9 %
Umjetnost, zabava i rekreacija	1477	1.610	176	11 %
Poslovanje nekretninama	1432	1.214	224	18 %
Snabdijevanje vodom; upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1.357	2.503	163	7 %
Vađenje ruda i kamena	1.316	114	17	15 %
Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	1.251	582	55	9 %
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	1.139	21468	4.721	22 %
Prerađivačka industrija	1.106	11.068	1.799	16 %
Građevinarstvo	1.014	5.398	727	13 %
Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	817	2.356	483	21 %
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	787	3.273	441	13 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Statistike o tržištu rada

Prema analizama koje provodi portal Posao.ba (www.posao.ba), a koji oglašava preko 90 % radnih mjesta u Bosni i Hercegovini, pet najtraženijih zanimanja u 2015. godini su: prodavač / trgovac, operater u pozivnom centru, komercijalist, programer i medicinsko osoblje (njegovateljice, pomoćnici i slično).

Međutim, ako tržište rada posmatramo u kontekstu ponude radnih mjesta i potražnje za radnim mjestima, onda bismo, nažalost, mogli zaključiti kako tržište rada u BiH gotovo i ne postoji. Prema procjenama Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, 2015. godine evidentirano je 315.000 nezaposlenih osoba, a prema podacima portala Posao.ba, 2015. godine zabilježeno je nešto više od 20.000 otvorenih radnih pozicija, što ustvari ne zadovoljava ni 7 % potreba za radnim mjestima. Poslodavci su tokom 2015. godine zaprimili blizu 300.000 prijava na oglašena radna mjesta, dok je u prosjeku na jedan oglas apliciralo 30 kandidata, odnosno 20 % više u odnosu na 2014. godinu (rezultati godišnje analize tržišta rada portala Posao.ba).

Najviša ponuda poslova bila je u većim gradovima BiH, pa je tako na prvom mjestu prema ponudama poslova Sarajevo s 27,9 % od ukupnog broja objavljenih oglasa, a potom slijede Banja Luka (7,4 %) i Mostar (4,8 %).

Poslodavci su tokom 2015. najčešće tražili poznavanje rada na računaru (20,5 %), te poznavanje engleskog jezika (21,1 %). U odnosu na protekle godine, tokom 2015. godine sve više je bilo traženo i poznavanje drugih stranih jezika, od kojih je u objavljenim oglasima za posao najtraženiji bio njemački jezik.

Neformalno tržište rada

Broj mladih koji rade u okviru neformalnog tržišta rada u Kantonu Sarajevo manji je od onog otkrivenog u istraživanju na nivou FBiH 2013. godine, kad 24 % zaposlenih mladih nije imalo potpisan ugovor s poslodavcem koji bi regulirao njihovo zaposlenje. U Kantonu Sarajevu taj procent iznosi 17 %. U skladu s takvim trendom poboljšanja, za oko 10 % je porastao i broj mladih koji s poslodavcem imaju potpisane ugovore na određeno ili neodređeno.

Iako se uočavaju promjene nabolje kad je riječ o uključenosti mladih u neformalno tržište rada, ne smije se zanemariti podatak da 17 % mladih i dalje radi „nacrno“.

Oko 16 % mladih Kantona Sarajevo ima neke druge vrste ugovora, poput ugovora o probnom radu, autorskih ugovora, ugovora sa studentskim servisom, pripravničkih ugovora i slično.

Grafikon 8: Zaposleni mladi prema vrsti ugovora koji imaju s poslodavcem

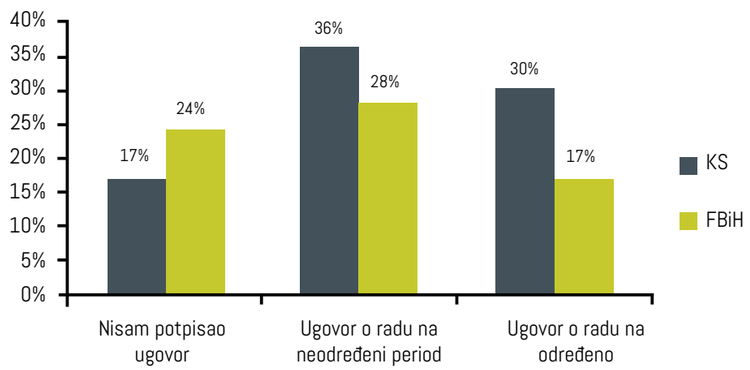

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Od ukupnog broja zaposlenih mladih, ugovor na neodređeno ima 36 % mladih, a ugovor na određeno ima 30 % mladih.

Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo nikako ne radi poslove za koje se školovalo. Dodamo li tome i 17 % mladih čija radna mjesta „nisu baš“ u skladu s njihovim obrazovanjem, možemo zaključiti da se više od polovine mladih Kantona Sarajevo nije školovalo za poslove na kojima radi.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji smatraju kako ne rade posao za koji su se školovali značajno je veći od rezultata na nivou FBiH 2013. godine, kad je 29 % mladih izjavilo kako ne radi poslove za koje se obrazovalo.

Grafikon 9: Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom

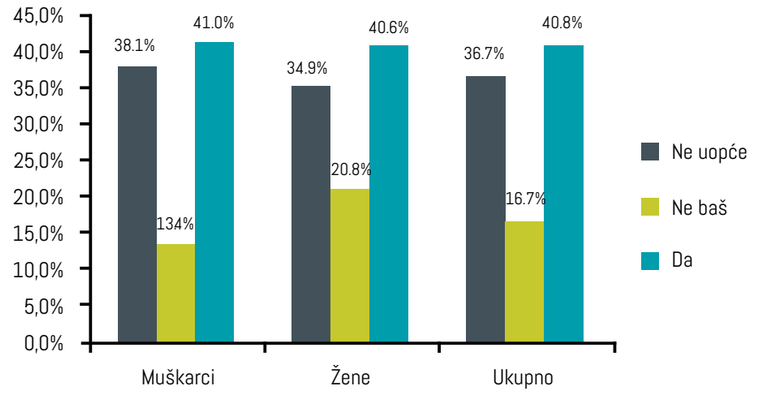

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U prosjeku, oko 2 % mladih ne može ocijeniti radi li posao za koji se školovalo, a oko 4 % ih ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

Diskriminacija i zlostavljanje na radnom mjestu

Oko 24 % mladih Kantona Sarajevo je kroz radno iskustvo bilo svjedok/inja nekog oblika zlostavljanja na poslu, a koje je ostavilo posljedice na duševno i tjelesno zdravlje njih samih ili njihovih kolega ili kolegica.[6]

Od toga, 12 % mladih zlostavljanju je svjedočilo rijetko, 2 % vrlo često, a 10 % je odabralo samo odgovor „da“, bez naglašavanja je li bila riječ o učestalim ili rijetkim slučajevima zlostavljanja.

6 Oko 39 % mladih nije odgovaralo na ovo pitanje jer nikada nije bilo zaposleno.

Grafikon 10: Zlostavljanje na radnom mjestu

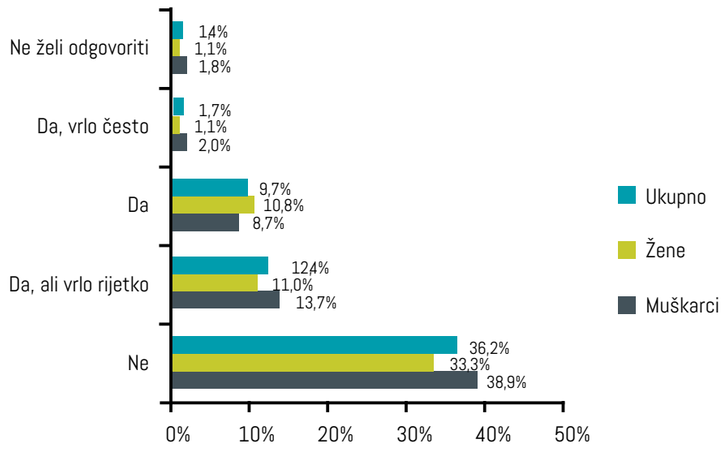

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kad se govori o percepciji zlostavljanja mladih u okviru radnih odnosa, statistike se pogoršavaju.

Udio mladih Kantona Sarajevo koji su svjedočili nekom obliku zlostavljanja na radnom mjestu (24 %) je veći od onog do kojeg je došlo istraživanje u FBiH 2013. godine, gdje je 13 % mladih izjavilo kako je bilo svjedok/inja zlostavljanja na radnom mjestu. Razlike bazirane na spolu nisu značajne, zlostavljanju povezanom s radnim odnosima podjednako svjedoče muškarci i žene. Oko 16 % mladih iz gradskih sredina Kantona Sarajevo ima poteškoće u naplati naknade za svoj rad, jer navodi kako na svom poslu ne prima redovnu plaću. Razlike između muškaraca i žena nisu značajne kad je riječ o redovitosti primanja plaće.

Tabela 12: Redovitost plaće

Primate li redovno svoju plaću?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne	5,9 %	1,7 %	3 %	4,7 %	3,8 %
Da, ali ne redovno	10,1 %	6,6 %	9 %	7,5 %	8,3 %
Da, redovno	76,5 %	81,8 %	77,6 %	81,1 %	79,2 %
Ne želim odgovoriti	7,6 %	9,1 %	10,4 %	5,7 %	8,3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Percepcija mita i korupcije pri zapošljavanju

Kad je riječ o kupovini radnih mjesta, više od 6 % mladih izjavljuje kako je bilo direktni/a svjedok/inja takvim slučajevima, a oko 60 % mladih navodi kako je čulo za takvu praksu, što je za 10 % izraženije u gradskim sredinama u odnosu na vangradske sredine.

Grafikon 11: Percepcija podmićivanja u svrhu zapošljavanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

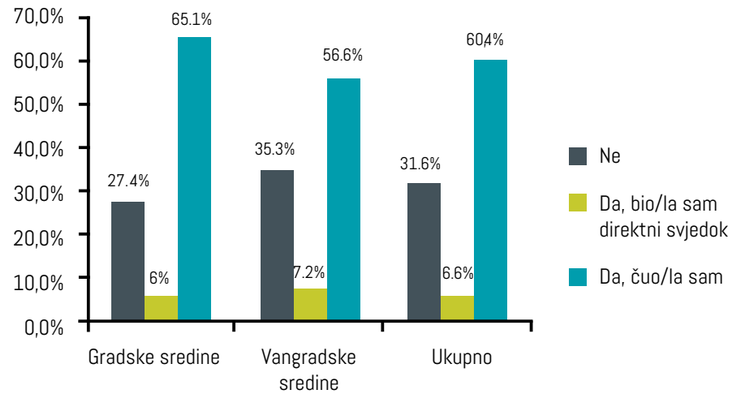

Samo 7 % mladih smatra da prilikom zapošljavanja u javnom sektoru ne postoji praksa podmićivanja kako bi se dobio posao, a 11 % je onih koji smatraju da takva praksa ne postoji u privatnom sektoru. U prosjeku, 1,4 % mladih nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

Oko 57 % mladih smatra da je praksa podmićivanja kako bi se dobio posao učestala pojava u javnom sektoru, a 45 % smatra kako je tako i u privatnom sektoru. Da praksa podmićivanja postoji, ali nije učestala, smatra 30 % mladih kad je o javnom sektoru riječ i oko 39 % mladih kad se govori o privatnom sektoru.
Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom sektoru za 5 % je niža od one iskazane u istraživanju na nivou FBiH. Za 8 % niži je i udio mladih koji smatraju da je praksa podmićivanja učestala u realnom sektoru u odnosu na istraživanje na nivou FBiH. Ipak, i dalje se radi o dosta visokim vrijednostima.

Grafikon 12: Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom ili privatnom sektoru

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

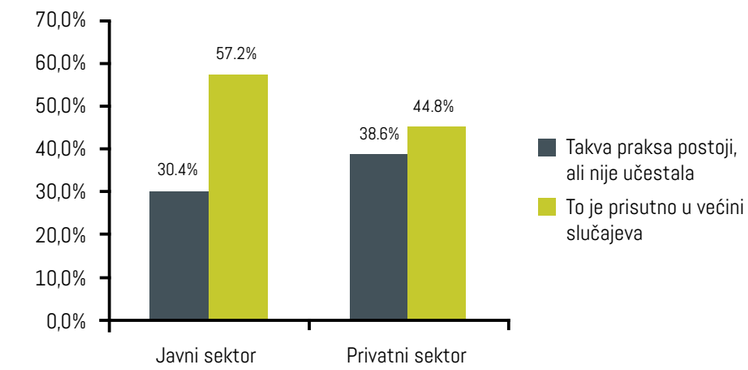

Preduzetništvo mladih

Oko 22 % mladih imalo je priliku učestvovati u određenom poslovnom seminaru namijenjenom mladima. Ipak, mnogo je više onih koji bi željeli pohađati takve seminare, čak 66,6 %.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su imali priliku pohađati poslovni seminar za mlade veći je za 6 % od prosjeka Federacije BiH. Od 22 % mladih koji su pohađali određeni poslovni seminar ili trening, 75 % ih navodi kako im je seminar bio vrlo koristan ili koristan.

Nesrazmjernost između broja mladih koji su učestvovali u poslovnom seminaru ili treningu za mlade i broja mladih koji bi željeli učestvovati u takvom seminaru je velika. Oko 22 % mladih je nekada pohađalo određeni poslovni seminar, dok je onih koji smatraju da bi im takav seminar koristio i koji bi ga željeli pohađati gotovo 67 %.

Razlike bazirane na spolu nisu značajne kad je riječ o broju mladih koji su pohađali određeni poslovni trening, ali je za 4 % veći udio žena koje bi u budućnosti željele pohađati poslovni seminar za mlade. Slično je i s razlikama baziranim na tipu sredine u kojoj žive. Nisu primjetne razlike u broju mladih iz gradskih i vangradskih sredina koji su pohađali poslovni seminar, ali je za 10 % više mladih iz gradskih sredina koji bi u budućnosti željeli pohađati poslovne seminare namijenjene mladima.

Grafikon 13: Mladi koji su pohađali i mladi koji bi željeli pohađati poslovni seminar za mlade

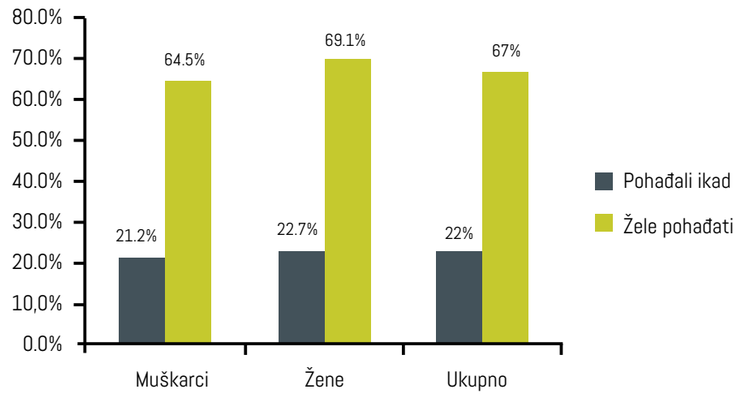

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Mišljenje mladih o vlastitom biznisu

Više od polovine mladih rado bi pokrenulo vlastiti biznis. Većini njih u tome je potrebna podrška od samog početka.

Tabela 13: Stav mladih prema pokretanju vlastitog biznisa

	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne, ni u kom slučaju	13 %	19 %	14 %	19 %	16 %
Ne, jer nemam osnovne uvjete	23 %	16 %	17 %	22 %	19 %
Da, ali mi je potrebna podrška od samog početka	49 %	52 %	51 %	50 %	51 %
Da, jer imam osnovne uvjete za to	9 %	8 %	12 %	4 %	8 %
Ne zna	5 %	4 %	5 %	5 %	5 %
Ne želi odgovoriti	1 %	1 %	1 %	0 %	1 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 63 % muškaraca i 54 % žena rado bi pokrenulo vlastiti biznis, ali je većini u tome potrebna podrška od samog početka. Želja za pokretanjem vlastitog biznisa jednaka je kod mladih iz gradskih i vangradskih sredina, a razlike bazirane na spolu značajne su zbog toga što su muškarci češće u prilici da već imaju osnovne preduvjete za pokretanje vlastitog biznisa nego što je to slučaj kod žena. Oko 19 % mladih ne bi pokrenulo vlastiti biznis, ali zbog toga što nema osnovne uvjete za to. Mladih koji ni u kom slučaju ne bi pokrenuli vlastiti biznis je oko 16 %.

Vladini programi zapošljavanja

Iako vladini programi podrške zapošljavanju mladih postoje već duže vrijeme u određenom kontinuitetu, čini se da ne dopiru do mladih na najbolji način, jer još uvijek postoji oko 72 % mladih koji nikada nisu čuli za neki vladin program zapošljavanja namijenjen njima, što je približno procentu pronađenom u istraživanju na nivou FBiH iz 2013. godine.

Tek 7 % mladih je imalo priliku biti korisnik nekog od tih programa, a 2,3 % mladih nije željelo dati odgovor na ovo pitanje.

Grafikon 14: Poznavanje vladinih programa zapošljavanja mladih

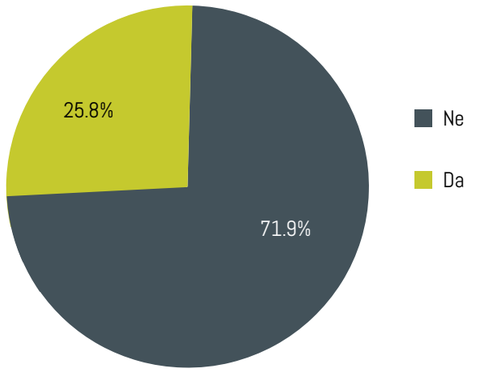

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Socijalna briga

4. SOCIJALNA BRIGA

Novac i mladi

Čak 60 % mladih žena i 45 % muškaraca Kantona Sarajevo nije u mogućnosti doprinositi kućnom budžetu.

U Kantonu Sarajevo je 25 % mladih koji su u mogućnosti redovno doprinositi kućnom budžetu i 21 % onih čiji doprinos postoji, ali je neredovan. Ovi rezultati bolji su od rezultata na nivou FBiH, kad je samo 17 % mladih moglo redovno doprinositi kućnom budžetu. No, i dalje je najviše onih koji ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, čak 52 %, bez značajne razlike u gradskim i vangradskim sredinama. Položaj mladih djevojaka u ovom slučaju je nepovoljniji, jer njih 60 %, u odnosu na 45 % muškaraca, ne može doprinijeti kućnom budžetu. Oko 3 % muškaraca i 1 % žena nije željelo odgovoriti na pitanje.

Grafikon 15: Doprinos mladih kućnom budžetu

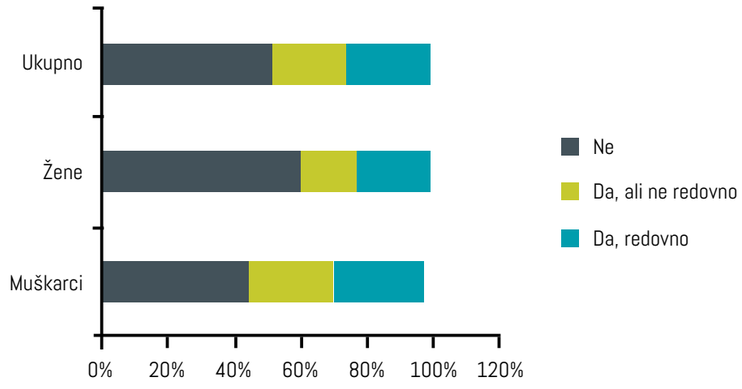

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Udio mladih koji ne žele govoriti o novcu uvijek je dosta visok, što se evidentira odbijanjem u davanju odgovora na pitanje o tome koliko iznose ukupna mjesečna primanja domaćinstava u kojima žive ili koliko iznose njihova ukupna lična primanja. Čak 48 % mladih na nivou FBiH nije željelo odgovoriti na pitanje o ukupnim prihodima domaćinstva, dok je u Kantonu Sarajevo zabilježen procent od 36 % kod odbijanja davanja odgovora na pitanje o prihodima domaćinstva.

Oko 46 % mladih živi u domaćinstvima čija su ukupna mjesečna primanja ispod 1.600 KM. Uzmemo li u obzir podatak da najveći broj mladih živi u domaćinstvima koja broje tri, četiri ili pet članova, možemo zaključiti da oni i njihove porodice raspolažu dosta ograničenim finansijskim sredstvima.

Grafikon 16: Ukupna mjesečna primanja domaćinstva

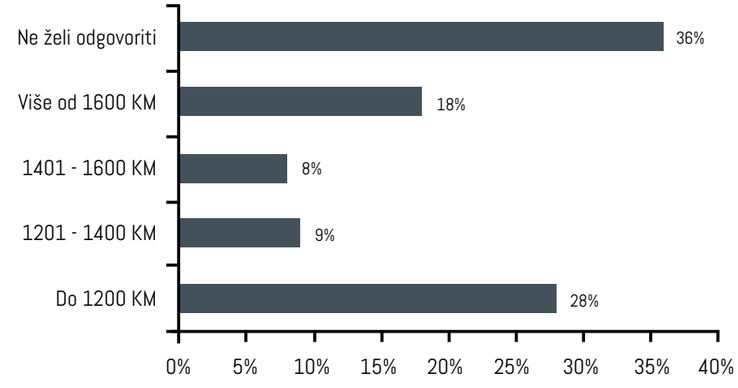

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 23 % mladih iz vangradskih sredina ne raspolaže nikakvim ličnim mjesečnim prihodima iz bilo kojeg izvora.

Kad govorimo o iznosima ukupnih mjesečnih prihoda mladih ljudi, iz podataka u nastavku može se vidjeti kako ih je najviše bez prihoda i s prihodima do 200 KM mjesečno, te da je značajan procent mladih koji ne žele odgovoriti na ovo pitanje. Značajna razlika pojavljuje se između mladih iz gradskih i vangradskih sredina, jer mladi iz vangradskih sredina raspolažu sa značajno nižim prihodima te je značajno veći udio mladih iz vangradskih sredina koji nemaju nikakve mjesečne prihode, 23 % u odnosu na 6 % takvih slučajeva u gradskim sredinama.

Grafikon 17: Ukupna mjesečna potrošnja mladih Kantona Sarajevo

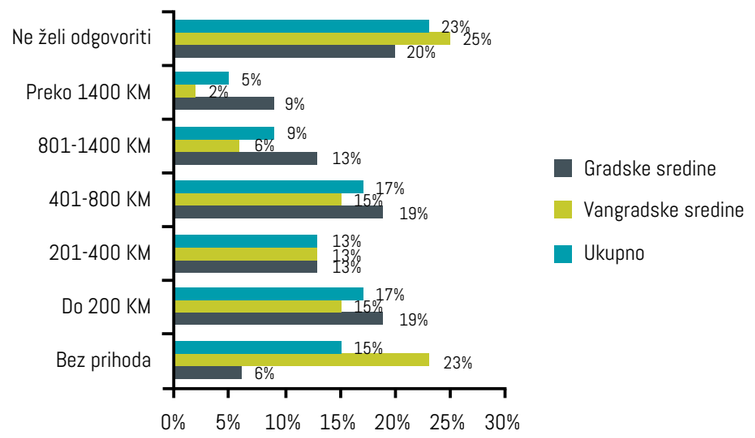

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Stoga se, kao logičan nastavak relativno loše finansijske situacije kod populacije mladih, pojavljuje i podatak da većina mladih ne može kontinuirano (svakog mjeseca) uštedjeti određeni iznos novca. Također, veliki broj mladih ne želi odgovoriti na pitanje o mogućnostima štednje, a kod onih koji su odgovorili najviše je negativnih odgovora.

Tabela 14: Mladi i štednja

Mogućnosti za štednju	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne	51 %	36 %	43 %	49 %	46 %
Da	16 %	25 %	22 %	16 %	19 %
Ne želim odgovoriti	33 %	39 %	35 %	35 %	35 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Formiranje porodice i stambeni status mladih

12 % mladih Kantona Sarajevo je vjenčano, a 8 % ih ima djecu, što je nešto više od prosjeka FBiH, gdje je 9 % mladih vjenčano, a 7 % ima djecu.

Od navedenih 8 % mladih koji imaju djecu, 66 % ih ima jedno dijete, 31 % ima dvoje djece, a 3 % troje djece.
Značajan pokazatelj socijalnog statusa mladih je i njihov stambeni status. Grafikon 18 pokazuje stambeni status mladih Kantona Sarajevo.

Grafikon 18: Stambeni status mladih Kantona Sarajevo

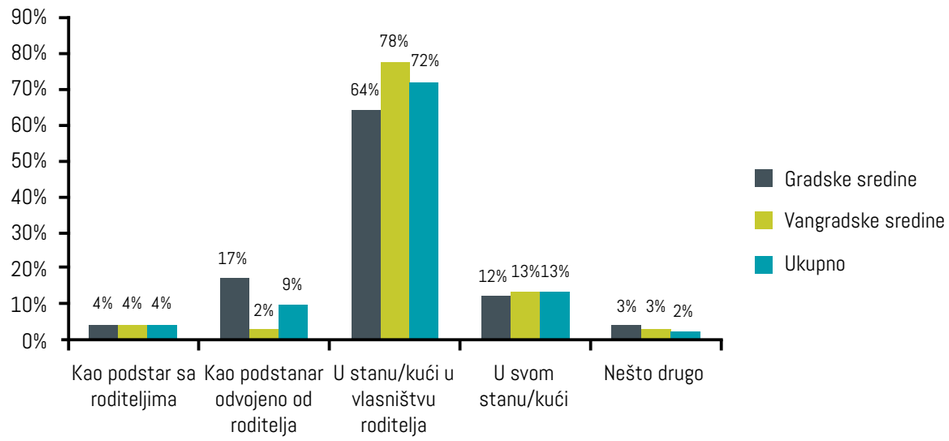

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih koji su se uspjeli stambeno osamostaliti je oko 13 %. Većina mladih, čak 72 %, živi u stanu ili kući koji su u vlasništvu njihovih roditelja. Postoji značajna razlika kod mladih u vangradskim i gradskim sredinama koji žive odvojeno od roditelja kao podstanari, u gradskim sredinama taj procent iznosi 17 %, a u vangradskim tek 2 %.

U prosjeku, oko 1 % mladih stanuje u domu, 0,5 % je odabralo odgovor „nešto drugo“, a 0,6 % nije željelo odgovoriti na pitanje.

Samoprocjena životnog standarda

Svoj trenutni životni standard mladi Kantona Sarajevo uglavnom procjenjuju kao dobar (48 %). Da ima osrednji životni standard smatra 26 % mladih. Onih koji smatraju da žive vrlo dobro je 20 %, a loše i vrlo loše je 6 %.

Percepcija budućnosti

U svim prethodnim istraživanjima pokazalo se kako mladi svoju budućnost procjenjuju mnogo pozitivnije nego što procjenjuju budućnost društva u cjelini zbog toga što osjećaju kako imaju više utjecaja na vlastitu budućnost, a da budućnost društva ne mogu mnogo mijenjati.

Ovakve stavove potvrđuju i mladi Kantona Sarajevo. Oko 48 % mladih Kantona Sarajevo svoju budućnost vidi kao mnogo bolju od sadašnjosti, što je više od prosjeka FBiH (41 %), a mnogo bolju budućnost društva vidi tek 19 % mladih Kantona Sarajevo. Da će njihova budućnost kao i budućnost društva biti malo bolja od sadašnjosti smatra 29 % mladih. Istu budućnost za sebe vidi 15 % mladih, a za društvo 28 %. Onih koji smatraju da će njihova budućnost biti malo ili mnogo gora od sadašnjosti je 7 %, dok iste prognoze za društvo ima 21 % mladih Kantona Sarajevo. Oko 2 % mladih nije dalo procjenu vlastite budućnosti, a 3 % nije procjenjivalo budućnost društva.

Grafikon 19: Percepcija vlastite budućnosti i budućnosti društva

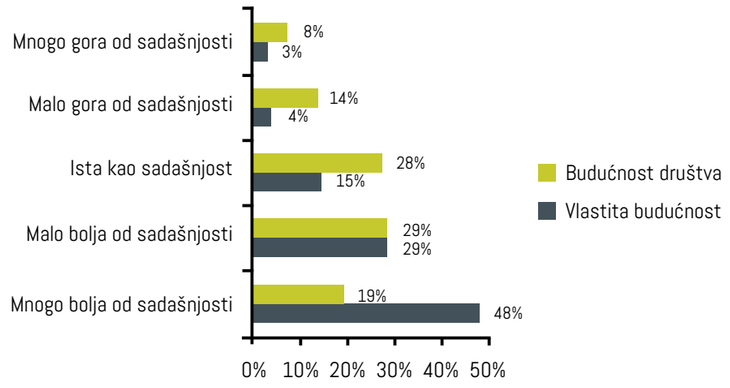

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zdravstvena zaštita mladih

5. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA MLADIH

Sistematski pregled

Polovina mladih Kantona Sarajevo obavila je sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci, što je bolji prosjek nego na nivou FBiH.

Tabela 15 pokazuje koliko redovno mladi Kantona Sarajevo obavljaju sistematski pregled u poređenju s podacima na nivou FBiH. Oko 50 % mladih Kantona Sarajevo obavilo je sistematski pregled u posljednjih godinu dana, bez značajne razlike bazirane na spolu. Na nivou FBiH, u referentnih godinu dana, sistematski pregled obavilo je 43 % mladih, i to 46 % muškaraca i 39 % žena (7 % više muških ispitanika koji su obavili sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci).

Tabela 15: Učestalost obavljanja sistematskih pregleda mladih Kantona Sarajevo

SISTEMATSKI PREGLED	Muškarci KS	Žene KS	Total KS	Muškarci FBiH	Žene FBiH	Total FBiH
U posljednjih mjesec dana	7 %	11 %	9 %	8 %	3 %	6 %
U posljednja tri mjeseca	9 %	6 %	8 %	9 %	10 %	9 %
U posljednjih šest mjeseci	13 %	14 %	14 %	14 %	10 %	12 %
U posljednjih godinu dana	20 %	20 %	20 %	15 %	16 %	16 %
Prije više od godinu dana	23 %	24 %	24 %	20 %	19 %	20 %
Ne sjećam se	25 %	20 %	23 %	25 %	25 %	25 %
Nikada	2 %	3 %	2 %	7 %	12 %	9 %
Ne želim odgovoriti	1 %	2 %	0 %	2 %	5 %	3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Od navedenih 50 % mladih koji su obavili sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci, njih 43 % je pregled izvršilo kao redovnu kontrolu, s tim da su djevojke nešto više osviještene o tom pitanju, tako da je redovnu kontrolu radilo 46 % djevojaka i 40 % muškaraca.

Zbog posla ili za potrebe stjecanja vozačke dozvole sistematski pregled je radilo 40 % muškaraca i 29 % djevojaka, a zbog zdravstvenih problema sistematski pregled obavilo je 12 % mladih bez razlike bazirane na spolu.

Rezultati prikazani u grafikonu u nastavku pokazuju razloge zbog kojih mladi u gradskim i vangradskim sredinama rade sistematski pregled.

Mladi u gradskim sredinama češće navode razlog povezan sa zdravstvenim problemima nego mladi u vangradskim sredinama. Isto je i s razlogom vezanim za posao ili vozačku dozvolu, dok mladi u vangradskim sredinama sistematski pregled češće obavljaju kao redovnu kontrolu.

Oko 10,5 % mladih je navelo „nešto drugo“ kao razlog za obavljanje sistematskog pregleda, dok je kod 44 % žena razlog bila trudnoća.

Grafikon 20: Razlozi obavljanja sistematskog pregleda

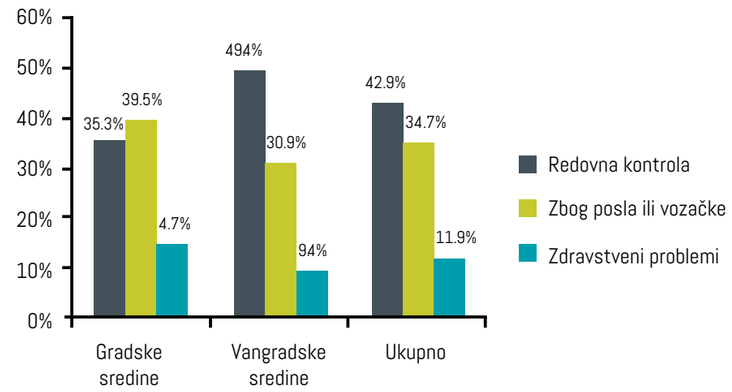

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Gojaznost

Prema rezultatima istraživanja Instituta za razvoj mladih KULT provedenog 2016. godine, prosječna visina mladih Kantona Sarajevo je 175 cm i kreće se u rasponu od minimalnih 135 cm do maksimalnih 205 cm. Prosječna težina iznosi 70 kg, u rasponu od minimalna 42 kg do maksimalnih 120 kg. Preciznih podataka o zastupljenosti gojaznosti kod populacije mladih u Kantonu Sarajevo nema, ali prema podacima CIA-e iz 2014. godine, navodi se kako je Bosna i Hercegovina na 47. mjestu po pojavi gojaznosti odraslih na listi od 190 zemalja. Isti izvor navodi kako je 19,2 % odraslih u BiH pretilo, dok neki drugi izvori navode procent od 25 %. No, različite organizacije koje se bave mjerenjima ovih zdravstvenih pokazatelja imaju upozoravajuće procjene za pojavu gojaznosti u BiH u budućnosti kod svih dobnih skupina, te ukazuju na to da se ovim pitanjem treba ozbiljno baviti.

Zdravstvene usluge

Oko 29 % mladih Kantona Sarajevo ne zna postoje li u njihovim lokalnim zajednicama zdravstvene usluge koje su posebno organizirane i specifično namijenjene samo mladima. Onih koji tvrde da takvih usluga nema je 61 %, a tek 9 % mladih zna za takve zdravstvene usluge.

Ni na nivou FBiH rezultati nisu mnogo drugačiji, 11 % mladih zna da u njihovim lokalnim zajednicama postoje usluge zdravstvene zaštite specifično namijenjene mladima. Procent mladih koji su koristili takve zdravstvene usluge je zanemariv.

Grafikon 21: Zdravstvene usluge specifično namijenjene mladima

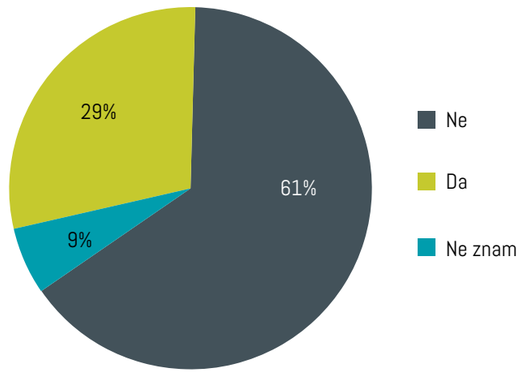

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 1 % mladih nije odgovorilo na ovo pitanje.

Zdravstvenim uslugama koje pružaju domovi zdravlja u njihovim lokalnim zajednicama 34 % mladih nije ni zadovoljno ni nezadovoljno, bez značajnih razlika baziranih na spolu. Isto je i s nezadovoljstvom mladih zdravstvenim uslugama, gdje je oko 30 % mladih u potpunosti nezadovoljno ili nezadovoljno (33 % žena i 27 % muškaraca). Zadovoljnih je 28 %, a u potpunosti zadovoljnih 6 % muškaraca i 3 % žena.

Tabela 16: Stepen zadovoljstva mladih uslugama domova zdravlja

	Muškarci	Žene	Total
U potpunosti nezadovoljan	9 %	10 %	10 %
Nezadovoljan	18 %	23 %	20 %
Ni zadovoljan ni nezadovoljan	34 %	35 %	34 %
Zadovoljan	30 %	26 %	28 %
U potpunosti zadovoljan	6 %	3 %	5 %
Ne znam	3 %	3 %	3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zdravstveno osiguranje

Oko 45 % mladih Kantona Sarajevo osigurano je preko roditelja / staratelja. Oko 3 % mladih nema ili ne zna ima li zdravstveno osiguranje, što je rezultat niži od podatka iz istraživanja na nivou FBiH u kojem je pronađeno da 7 % mladih nema zdravstveno osiguranje.

Mladi uglavnom koriste javno zdravstveno osiguranje preko roditelja / staratelja (45 %), a preko biroa za zapošljavanje osigurano je oko 20 % mladih. Osiguranje koje uplaćuje poslodavac ima oko 22 % mladih, a dodatno osiguranje (privatno u BiH ili inozemstvu) ima 4 % mladih.

Ginekološki pregled

Kod pitanja u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem bilježe se visoke stope odbijanja odgovaranja, što ukazuje na potrebu za prilagođenijim pristupom reproduktivnom zdravlju mladih.

Oko 19 % mladih žena ne želi odgovoriti na pitanje o tome koliko godina su imale kad su prvi put posjetile ginekologa, a kod djevojaka koje jesu odgovorile na pitanje evidentirano je 39 % djevojaka koje nikada nisu izvršile ginekološki pregled. Također, 46 % djevojaka ne želi odgovoriti na pitanje o tome koliko su puta posjetile ginekologa u posljednjih 12 mjeseci.

Intimni odnosi

Oko 15 % mladih ne želi odgovarati na pitanja u vezi sa seksualnom aktivnosti. Intimni odnosi i seksualno zdravlje još uvijek su tabu teme među mladima.

Nelagoda prilikom pitanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju prisutna je i kod pitanja o seksualnoj aktivnosti mladih. Oko 15 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje je li seksualno aktivno ili ne.

Iz odgovora ispitanika koji su odgovorili na pitanje o seksualnoj aktivnosti može se zaključiti kako su muški ispitanici seksualno više aktivni (53,3 %) nego žene (35,4 %), te da intimne odnose upražnjavaju s više različitih osoba nego što je to slučaj kod ispitanica.

Tabela 17: Seksualna aktivnost mladih

		Muškarci	Žene	Total
Jeste li seksualno aktivni?	Ne	33,4 %	47,2 %	40,3 %
	Da	53,3 %	35,4 %	44,4 %
	Ne želim odgovoriti	13,3 %	17,4 %	15,3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 38 % mladih nije željelo odgovarati na pitanje o tome je li u posljednjih šest mjeseci seksualne odnose imalo samo s jednom ili više različitih osoba. Među mladima koji jesu odgovorili na ovo pitanje veći je udio muškaraca koji su seksualne odnose imali s više različitih partnera (20 %) nego što je to slučaj kod žena (6 %).

Također, mladi muškarci u gradskim sredinama češće mijenjaju seksualne partnere nego što je to slučaj u vangradskim sredinama.

Tabela 18: Odgovori na pitanje: Jeste li u posljednjih 6 mjeseci imali intimni odnos s jednom ili više osoba?

	Muškarci	Žene	Total
S jednom osobom	43 %	45 %	44 %
S više od jedne osobe	20 %	6 %	13 %
Ne želim odgovoriti	34 %	42 %	38 %
Bez seksualne aktivnosti u posljednjih 6 mjeseci	3 %	7 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Bavljenje rekreativnim aktivnostima

Muškarci u Kantonu Sarajevo posvećuju mnogo više vremena rekreativnim aktivnostima nego što to čine žene. Mladim djevojkama je potrebno osigurati odgovarajuće rekreativne sadržaje kako bi se više uključile.

Više od polovine mladih Kantona Sarajevo rekreativnim aktivnostima se bavi jednom sedmično ili više puta u toku sedmice, ali sa značajnim razlikama baziranim na spolu jer se 47 % muškaraca i 36 % žena rekreativnim aktivnostima bavi više puta sedmično. Oko 32 % muškaraca i 36 % žena rekreativnim aktivnostima ne bavi se nikako, a rjeđe od jednom sedmično u rekreaciju se uključuje 13 % muškaraca i 17 % žena.

Procent mladih koji se bave rekreativnim aktivnostima raste u odnosu na prethodna istraživanja.

Grafikon 22: Bavljenje rekreativnim aktivnostima

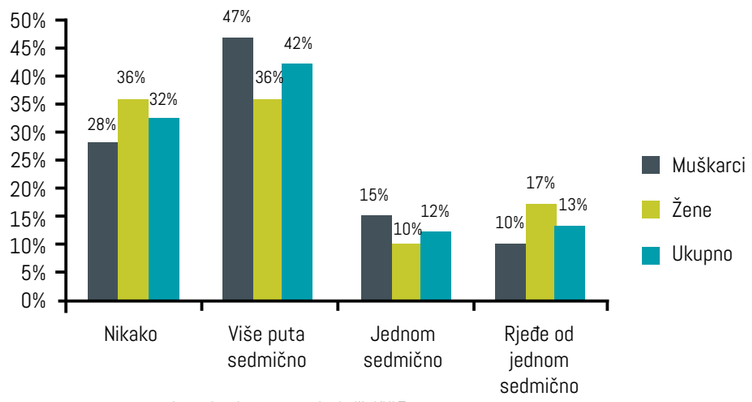

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pušenje

U prosjeku, 41 % mladih Kantona Sarajevo su svakodnevni pušači, 34 % je onih koji puše do 30 cigareta dnevno i 7 % onih koji puše više od 30 cigareta dnevno.

Kad govorimo o pušenju, Bosna i Hercegovina je u svim istraživanjima uvijek značajno iznad prosjeka zemalja članica EU. Do istih podataka došlo je i istraživanje među mladima Kantona Sarajevo, koji cigarete konzumiraju više i češće nego njihovi vršnjaci u drugim zemljama. Mladi Kantona Sarajevo cigarete konzumiraju u većem procentu nego mladi s područja FBiH (30 %).

Posebno rizična grupa su mladi iz gradskih sredina jer cigarete konzumiraju u značajno većem procentu nego mladi iz vangradskih sredina.

Osim konzumiranja cigareta, u kontekstu pušenja kod mladih važno je spomenuti i trend pušenja aromatiziranog duhana. Kanton Sarajevo je u posljednjih nekoliko godina zahvaćen ekspanzijom nargila i šiša-barova, koje uglavnom posjećuju mladi. Početkom 2016. godine Uprava za inspekcijske poslove Kantona Sarajevo izdala je Rješenje za zatvaranje određenog broja takvih barova zbog nepostojanja zakonskog okvira koji bi uređivao ovu oblast. Stav Uprave za inspekcijske poslove je da *zakonska legislativa mora biti jasna, nedvosmislena i precizna, posebno zbog zaštite zdravlja stanovništva i mladih, koji najviše i konzumiraju nargile.*

Da se oblast primjene nargile mora zakonski urediti stav je i Zavoda za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo, a 2015. godine iz Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo upućeno je i nekoliko prijedloga za izmjene zakona koje podrazumijevaju zabranu konzumiranja nargile maloljetnicima, kao i veće kontrole sadržaja nargila i njihovog održavanja.

Grafikon 23: Postotak mladih pušača

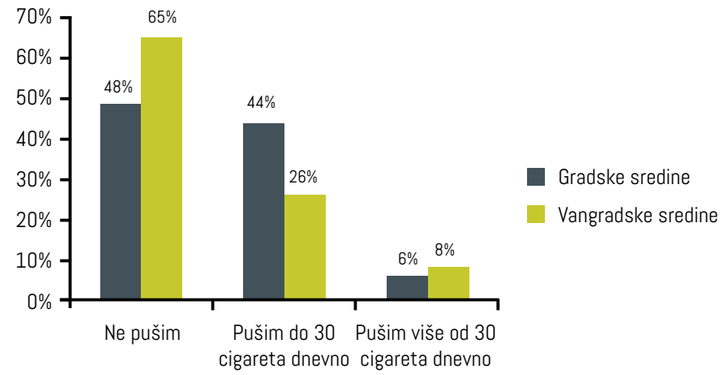

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 2 % mladih iz gradskih sredina i 1 % mladih iz vangradskih sredina nije odgovorilo na pitanje.

Konzumiranje alkoholnih pića

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo konzumiralo je alkohol jednom ili više puta u posljednjih mjesec dana.

Na nivou FBiH 42 % muškaraca i 25 % žena u referentnih 30 dana konzumiralo je alkoholna pića jednom ili više puta, u Kantonu Sarajevo ti su procenti veći i za muškarce (46 %) i za žene (28 %). Oko 1,5 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje. U odnosu na svoje vršnjake iz zemalja članica EU te zemalja iz okruženja, mladi u BiH alkohol konzumiraju dosta manje, pogotovo kad je riječ o ženama.

Tabela 19: Konzumiranje alkohola u referentnih mjesec dana

	Muškarci	Žene	Total
Ne pijem alkoholna pića	48,9 %	67,2 %	57,9 %
Niti jednom	3,8 %	3,7 %	3,7 %
Samo jedanput	8,6 %	8,7 %	8,6 %
2 do 3 puta	18,1 %	10,8 %	14,6 %
4 do 6 puta	10,1 %	5,0 %	7,6 %
7 do 10 puta	2,5 %	2,4 %	2,4 %
Više od 10 puta	6,5 %	,8 %	3,7 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Konzumiranje opojnih droga

Mladi Kantona Sarajevo uglavnom navode kako ne konzumiraju opojne droge (87 % muškaraca i 93 % žena).

Navedene podatke o konzumiranju opojnih droga treba posmatrati s rezervom jer je procent mladih koji konzumiraju opojne droge vjerovatno veći od pronađenog. Prema izvještajima federalnih institucija poput MUP-a i slično, procent mladih koji konzumiraju opojne droge je veći od navedenog te postoji mogućnost da ispitanici u ovom istraživanju nisu bili spremni iskreno odgovoriti na ovo pitanje iako je istraživanje bilo anonimnog karaktera.

Tabela 20: Konzumiranje opojnih droga u referentnih mjesec dana

	Muškarci	Žene	Total
Ne konzumiram opojne droge	87,2 %	93,4 %	90,1 %
Niti jednom	3,0 %	3,4 %	3,2 %
Samo jedanput	3,8 %	1,3 %	2,6 %
2 do 3 puta	3,3 %	,5 %	1,9 %
4 do 6 puta	,8 %	,3 %	,5 %
7 do 10 puta	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Više od 10 puta	,5 %	,3 %	,4 %
Ne želim odgovoriti	1,5 %	,8 %	1,3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kultura i sport

6. KULTURA I SPORT

Zadovoljstvo podrškom kulturi

Tek 8 % mladih Kantona Sarajevo zadovoljno je podrškom lokalnih vlasti u kreiranju kulturnih sadržaja. Mladi u gradskim sredinama manje su zadovoljni nego mladi u vangradskim sredinama.

Kad je riječ o zadovoljstvu mladih podrškom lokalnih vlasti razvoju i kreiranju kulturnih sadržaja, mladi su uglavnom nezadovoljni. Zadovoljnih i vrlo zadovoljnih mladih vrlo je malo.

Zanimljiv podatak je da su mladi u gradskim sredinama nezadovoljniji nego mladi u vangradskim sredinama.

Grafikon 24: Zadovoljstvo mladih podrškom kulturi

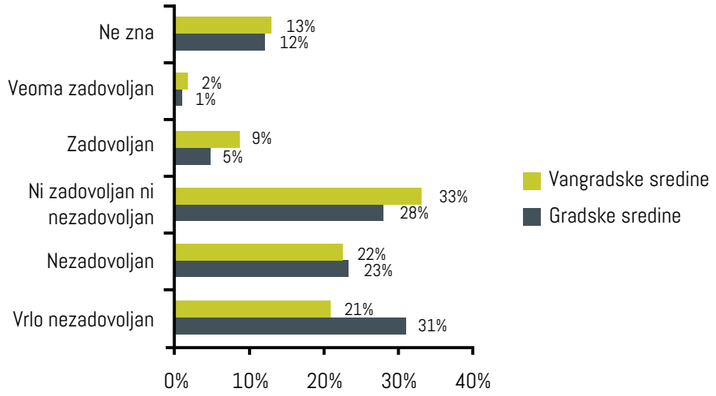

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 55 % mladih iz gradskih sredina i 41 % mladih iz vangradskih sredina je nezadovoljno podrškom koju dobija od lokalnih vlasti onda kad sami žele kreirati kulturne sadržaje, a 57 % mladih iz gradskih sredina te 44 % mladih iz vangradskih sredina je nezadovoljno kvalitetom medija kad je riječ o vremenu posvećenom kulturnim sadržajima.

U referentnih mjesec dana oko 61 % mladih nije nikako posjećivalo kulturne događaje, oko 83 % mladih navodi kako u istom periodu nije posjećivalo pozorište, a oko 63 % mladih nije išlo ni u kino.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u Kantonu Sarajevo, postoje dva muzeja opće namjene i četiri specijalizirana muzeja te 124 biblioteke s 90 čitaonica, koje broje 3.946 sjedala i 353 prostorije na 16.052 metra kvadratnih prostora.

U Kantonu Sarajevo smještena su i tri arhiva s 1.167 primjeraka arhivskih fondova i zbirki kao i 11 umjetničkih galerija.

Dva orkestra koja su registrirana na području Kantona Sarajevo 2014. godine priredila su 60 koncerata u zemlji, kojima je prisustvovalo 20.170 posjetilaca.

Kanton Sarajevo domaćin je tri festivala godišnje (filmskog, muzičkog i literarnog), a tri profesionalna pozorišta Kantona Sarajevo izvela su 323 predstave 2014. godine, koje je pogledalo 54.516 posjetilaca. Na području Kantona Sarajevo djeluje i jedno amatersko pozorište, koje je odigralo sedam predstava i okupilo 16.500 posjetilaca. U Kantonu Sarajevo smješteno je i jedno pozorište za mlade, koje je održalo 142 predstave za 22450 posjetilaca 2014. godine. Kanton Sarajevo broji i šest centara za kulturu, koje je posjetilo 94.310 posjetilaca 2014. godine.

Ukupno je 11 kulturno-umjetničkih društava koja djeluju na području Kantona Sarajevo, i okupljaju 2.639 članova, a koja su učestovala na 96 festivala 2014. godine. U Kantonu Sarajevo registrirana su 64 udruženja građana iz domena kulture, TV-stanice emitirale su 194.395 minuta kulturno-obrazovnog programa, a radiostanice su emitirale 306487 minuta.
Kanton Sarajevo ima tri kina, koja su prikazala 7.270 filmova 2014. godine, a pogledalo ih je 242.287 gledalaca.

Podaci ne uključuju sadržaje dostupne u okviru privatnih društava.

Zadovoljstvo podrškom sportu

Ni zadovoljstvo podrškom razvoju sporta nije veće. Mladi su uglavnom vrlo nezadovoljni i nezadovoljni podrškom lokalnih vlasti, posebno kad je riječ o podršci mladima da sami kreiraju sportske sadržaje. Zadovoljstvo nastavom vezanom za sport u školama i na fakultetima je nešto veće.

Tabela 21: Zadovoljstvo mladih podrškom sportu

	Vrlo nezadovoljan	Nezadovoljan	Ni zadovoljan ni nezadovoljan	Zadovoljan	Vrlo zadovoljan	Ne znam
Podrškom lokalnih vlasti kad je riječ o razvoju sporta	23 %	26 %	25 %	10 %	3 %	13 %
Podrškom lokalnih vlasti vama da kreirate sportske sadržaje	25 %	23 %	22 %	7 %	2 %	21 %
Nastavom fizičkog / tjelesnog odgoja u školi ili na fakultetu	20 %	19 %	25 %	15 %	4 %	17%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Razlike bazirane na mjestu stanovanja su značajne, za 10 % je više nezadovoljnih mladih iz gradskih sredina kad je riječ o podršci vlasti razvoju sporta, te za 17 % je više mladih iz gradskih sredina koji su nezadovoljni podrškom lokalnih vlasti prilikom kreiranja sportskih sadržaja.

Razlike bazirane na spolu nisu toliko izražene, neznatno više je nezadovoljnih muškaraca nego žena.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2014. godinu, na području FBiH djeluje 396 sportskih organizacija, najviše ih je iz oblasti nogometa, karatea i košarke. Sportske organizacije okupljaju najveći broj mladih. Od ukupno 23.209

aktivnih članova sportskih organizacija u FBiH, njih 9.157 je u dobnoj skupini od 15 do 27 godina starosti. Članova mlađih od 14 godina je 10.637.

U Kantonu Sarajevo djeluje i sedam šahovskih organizacija, koje okupljaju 387 članova (188 članova ima do 27 godina starosti).

Od 1.245 članova iz šest lovačkih društava Kantona Sarajevo, njih 146 je u dobi do 27 godina starosti.

U Kantonu Sarajevo postoje jedna atletska staza, četiri bazena (jedan otvoreni i tri zatvorena), sedam nogometnih terena, šest terena za košarku, dva za odbojku, pet za rukomet, 13 za tenis, jedan teren za boćanje i jedno klizalište za klizanje i hokej na ledu. Kanton Sarajevo ima pet velikih, pet srednjih i četiri male sportske dvorane, jednu streljanu, šest skijaških staza i jednu kuglanu te 12 teretana.

Podaci o sportskim sadržajima ne uključuju sadržaje dostupne u okviru privatnih društava.

Aktivizam mladih (učešće, volontiranje i mobilnost)

7. AKTIVIZAM MLADIH (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE I MOBILNOST)

Zainteresiranost za politiku

Zainteresiranost mladih Kantona Sarajevo za politiku slična je onoj koju su pokazali rezultati na nivou FBiH iz 2013. godine. Mladi su najviše zainteresirani za politiku na nivou Bosne i Hercegovine.

Od postotka mladih koje politika zanima najviše je onih koje zanima politika na nivou BiH (52 %), te politika na lokalnom nivou (48 %). Posebnu pažnju potrebno je obratiti na 52 % mladih koje ne zanima politika na lokalnom nivou s obzirom na činjenicu da se većina odluka značajnih za život mladih ljudi donosi upravo na lokalnom nivou.

Mlade Kantona Sarajevo najmanje zanima politika u Republici Srpskoj, jer se 28 % mladih izjašnjava kako ih politika u tom entitetu zanima u većoj ili manjoj mjeri, što je više od podatka iz istraživanja na nivou FBiH (18 %). Politika na nivou EU zanimljiva je za 31 % mladih.

Grafikon 25: Zainteresiranost mladih za politiku

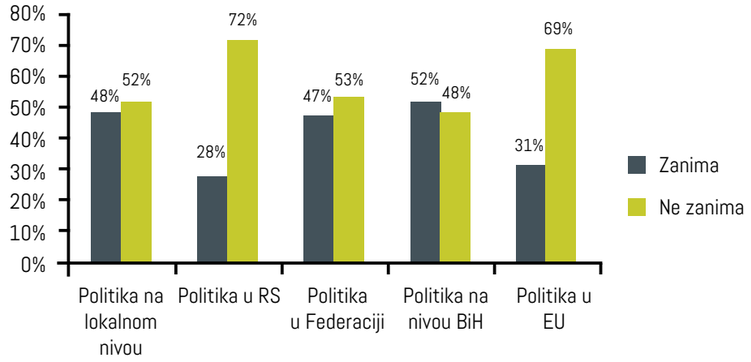

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Načini učešća u donošenju odluka i mladi

Mišljenje mladih da nemaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou snažno je prisutno u svim do sada provedenim istraživanjima.

Oko 68 % mladih Kantona Sarajevo mišljenja je kako nema nimalo ili ima vrlo malo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou.

Tek 9 % mladih Kantona Sarajevo smatra kako mladi imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou. Da mladi imaju donekle utjecaja smatra 22 % mladih.

Grafikon 26: Mišljenje mladih o tome koliko mladi imaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou

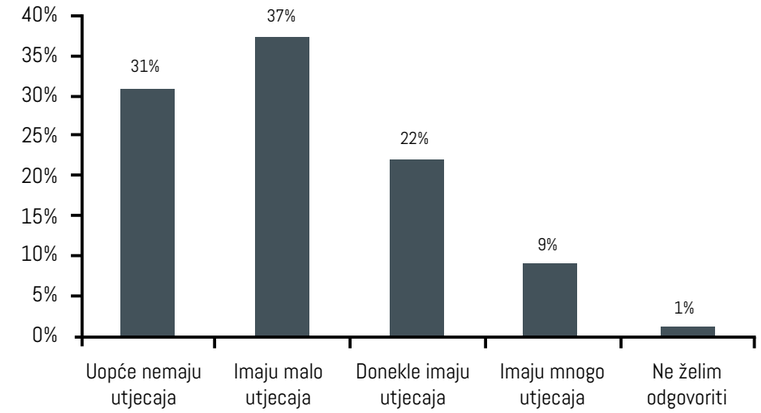

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zbog toga što smatraju kako nemaju utjecaja na donošenje odluka, mladi se uglavnom ne koriste različitim mehanizmima učešća u donošenju odluka niti takve mehanizme smatraju učinkovitima.

Najmanje učinkovitim mehanizmom aktivnog učešća smatraju lično kontaktiranje političara, prisustvo javnim raspravama o općinskom budžetu te pisanje članaka u novinama ili na internetu. Također u dosta visokom procentu mladi neefikasnim smatraju i učešće u javnim skupovima i demonstracijama. Mladi najčešće koriste mehanizam potpisivanja peticija, mada ni njega ne smatraju posebno učinkovitim.

Tabela 22: Učešće mladih u dobi između 15 i 30 godina u određenim oblicima aktivizma

	Niti jednom	1 ili 2 puta	3 do 5 puta	Više od 5 puta
Kontaktirali političara	90 %	5 %	2 %	2 %
Prisustvovali javnom skupu	79 %	15 %	4 %	2 %
Potpisali peticiju	52 %	35 %	10 %	3 %
Učestvovali u javnim protestima	73 %	21 %	4 %	2 %
Napisali članak u novinama ili na internetu	86 %	7 %	4 %	3 %
Učestvovali na javnim raspravama o općinskom budžetu	87 %	7 %	3 %	2 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Aktivni mladi

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su aktivni kroz članstvo u organizacijama, bilo političkim ili nepolitičkim, niži je u odnosu na procent iz istraživanja na nivou FBiH.

Najviše mladih u Kantonu Sarajevo uspjele su okupiti omladinske organizacije i organizacije za ljudska prava i humanitarnu pomoć. Slijede ih omladinske organizacije političkih stranaka, potom okolišne organizacije, religijske i profesionalne organizacije u istom procentu od 5 %.

Tabela 23: Članstvo u organizacijama

Članstvo u organizacijama	KS 2016.	FBiH 2013.
Omladinske organizacije ili asocijacije	26 %	33 %
Omladinske organizacije političkih stranaka	11 %	14 %
Religijske organizacije	5 %	11 %
Politička stranka	15 %	17 %
Okolišne organizacije	5 %	11 %
Ljudska prava ili organizacije za humanitarnu pomoć	18 %	13 %
Profesionalne organizacije	5 %	4 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih koji nisu članovi navedenih organizacija, ali su učestvovali u aktivnostima koje su organizacije organizirale ili su radili za njih nešto je veći od procenta mladih koji su članovi.

Mobilnost mladih

8. MOBILNOST MLADIH

Putovanja i mladi

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su imali priliku putovati u druge gradove unutar BiH iznosi 68 % i niži je od procenta na nivou FBiH, a koji iznosi 83 %.

Od 68 % mladih koji su u posljednjih 12 mjeseci putovali u druge gradove unutar BiH najviše ih je putovalo u Mostar, Tuzlu, Zenicu i Konjic.

Mladi općenito nemaju mnogo organiziranih prilika za putovanja. U relativno niskim procentima mladi Kantona Sarajevo bili su uključeni u studentske razmjene (6 %), ljetne škole (10 %), volonterske kampove (17 %), škole u prirodi (6 %), studijska putovanja (14 %), ekskurzije unutar entiteta (9 %), ekskurzije izvan entiteta (5 %) i ekskurzije u inozemstvo (17 %).

Što se tiče putovanja u inozemstvo, u posljednjih 12 mjeseci 48 % mladih imalo je priliku putovati u neke druge zemlje, što je za 1 % više od rezultata do kojeg je došlo istraživanje na nivou FBiH. Mladi Kantona Sarajevo najčešće su putovali u Srbiju, Hrvatsku i Crnu Goru. Najčešći razlozi putovanja su turistički ili posjeta prijateljima i rodbini.

Odlazak iz zemlje

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo otišlo bi u inozemstvo zauvijek, 34 % bi otišlo na duže vrijeme kad bi im se za to pružila prilika, a 18 % ih je poduzelo i konkretne korake za odlazak iz zemlje.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji bi zauvijek napustili zemlju kad bi im se za to ukazala prilika jednak je prosjeku na nivou FBiH. Dodamo li tome još 34 % mladih koji ne bi otišli zauvijek, ali bi otišli na duže vrijeme te 6 % mladih koji ne znaju bi li otišli ili ne, dolazimo do podatka da u Kantonu Sarajevo postoji tek 23 % mladih koji tu i žele ostati. Oko 1 % mladih nije odgovorilo na pitanje.

Grafikon 27: Spremnost mladih Kantona Sarajevo na odlazak u inozemstvo

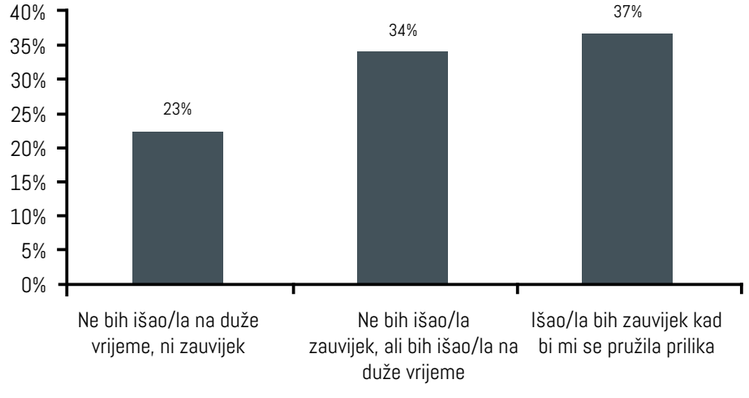

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kad govorimo o razlozima radi kojih je ovoliko mladih spremno napustiti domove, najčešći razlog je privremeni rad u inozemstvu (61 %), radi studija bi otišlo 49 % mladih, a radi trajnog nastanjivanja u inozemstvu odselilo bi 48 % mladih.

Tabela 24: Razlozi radi kojih bi mladi napustili BiH već sutra ako bi im se pružila prilika

	Radi studija	Radi privremenog rada	Kako bih se trajno nastanio/la tamo
Sasvim sigurno	30,6 %	33,9 %	30,9 %
Sigurno	18,7 %	27,2 %	16,7 %
Nisam siguran/na	21,8 %	22,9 %	24,6 %
Vjerovatno ne bih	9,4 %	7,8 %	12,4 %
Sigurno ne bih	17,2 %	6,8 %	13,9 %
Ne želim odgovoriti	2,3 %	1,4 %	1,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 56 % mladih Kantona Sarajevo poznaje osobe iz susjedstva koje su u posljednjih 7 godina napustile zemlju, 52 % mladih ima člana iz šire porodice koji je napustio zemlju, a 36 % ima člana iz uže porodice koji je napustio zemlju u posljednjih 7 godina, što je za 10 % više od prosjeka na nivou FBiH.

Informiranje mladih

9. INFORMIRANJE MLADIH

Oko 97 % domaćinstava u Kantonu Sarajevo u kojima žive mladi posjeduje priključak za internet, tako da se mladi najčešće informiraju upravo putem internetskih portala o svim temama koje ih zanimaju. Oko 82 % mladih koristi računar i internet svakodnevno, a oko 10 % gotovo svaki dan. Korištenje interneta na nivou je korištenja u zemljama članicama EU.

U istraživanju provedenom na nivou FBiH 2013. godine evidentirano je da oko 92 % domaćinstava u kojima žive mladi posjeduje priključak za internet. Udio mladih koji internet koriste svakodnevno veći je kod mladih Kantona Sarajevo nego što je zabilježeno kod mladih na nivou FBiH (61 %).

Prilikom interpretacije ovih rezultata treba uzeti u obzir vremenski razmak od tri godine između istraživanja provedenog na nivou FBiH i istraživanja provedenog na nivou Kantona Sarajevo jer je korištenje interneta u velikoj mjeri uvjetovano razvojem infrastrukture koja omogućava dostupnost interneta. U periodu od tri godine na tom polju desile su se značajne promjene u infrastrukturi u kontekstu dolaska velikog broja privatnih kompanija koje su proširile internetsku mrežu, postavile konkurentne cijene interneta, te samim tim omogućile da internet bude lakše dostupan stanovništvu. Također, značajan je i utjecaj veće i lakše dostupnosti pametnih telefona na tržištu te dostupnosti bežičnog interneta.

Pretpostavka je da su društvene mreže najčešće korišteni izvor informiranja mladih.

34 % mladih nikada ne čita neke dnevne novine, a 49 % njih ne čita sedmične magazine. Djevojke povremeno čitaju dnevne i sedmične printane medije u nešto većem procentu nego muškarci. Na nivou FBiH 11 % mladih nikada ne čita dnevne novine, a 21 % ih nikada ne čita sedmične novine.

Značajan pokazatelj socijalnog statusa mladih je i njihov stambeni status. Grafikon 15 pokazuje stambeni status mladih općine Ilidža.

Slobodno vrijeme

10. SLOBODNO VRIJEME

Iskorištenost slobodnog vremena

Na dnevnoj osnovi mladi Kantona Sarajevo najviše slobodnog vremena provode boraveći u kafićima, potom u šetnji, gledanju televizije i čitanju knjiga, što je dosta slično rezultatima na nivou FBiH, s tim da mladi na nivou FBiH u nešto većem procentu gledaju televiziju, a manje vremena provode u šetnji. Ipak, najzastupljeniji način provođenja slobodnog vremena u oba istraživanja je boravak u kafiću. Relativno mali broj mladih vrijeme provodi u vožnji biciklom i igranju računarskih igrica, jer je te aktivnosti najveći broj mladih odabrao kao aktivnosti koje nikako nije obavljao u referentnom periodu. Čitanje knjiga također je aktivnost koju je 39 % mladih navelo kao aktivnost koju nije nikako obavljalo u **referentnoj** sedmici.

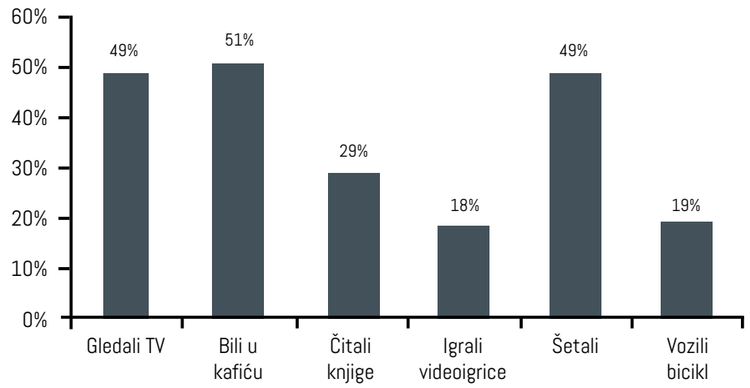

Grafikon 28: Aktivnosti na koje su mladi trošili dva ili više sati dnevno

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Na sedmičnom nivou mladi Kantona Sarajevo najčešće se i svakodnevno uključuju u aktivnosti pomaganja roditeljima u vezi s kućnim poslovima, isto kao i mladi na nivou FBiH.
Barem jednom dnevno ili više puta sedmično mladi idu u kupovinu, a u nešto manjem ali ipak značajnom procentu bave se sportskim i rekreativnim aktivnostima te obavljaju vjerske obaveze.

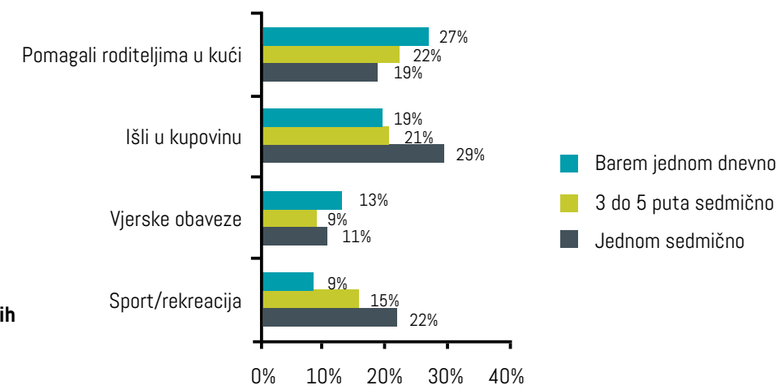

Grafikon 29: Najčešće sedmične aktivnosti mladih

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Iako 77 % mladih navodi kako nikako ne posjećuje kladionice, zabrinjavajući podatak je da 7 % mladih jednom sedmično posjećuje kladionice / kockarnice, 6 % ih to radi tri do pet puta sedmično, a 3 % svaki dan. Dodamo li tome 8 % mladih koji kladionice posjećuju rjeđe od jednom sedmično, dolazimo do rizične brojke od 24 % mladih koji posjećuju kladionice. Kad govorimo o posjetama kladionicama, značajne su razlike temeljene na spolu jer su muškarci češći posjetioci kladionica s alarmantnih 37 % mladih muškaraca Kantona Sarajevo koji posjećuju kladionice. Rezultat je sličan podatku iz istraživanja na nivou FBiH, gdje je evidentirano 37,6 % mladih muškaraca koji posjećuju kladionice.
Oko 10 % djevojaka Kantona Sarajevo posjećuje kladionice, što je nešto niže od procenta djevojaka na nivou FBiH koje posjećuju kladionice (oko 12 % na nivou FBiH).

Grafikon 30: Učestalost posjećivanja kladionica kod mladih Kantona Sarajevo

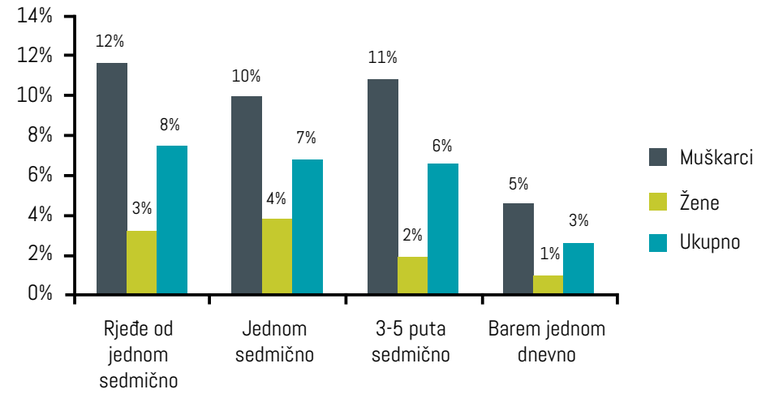

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kao i kod mladih na nivou FBiH, percepcija budućnosti društva u cijelosti je nešto negativnija od percepcije lične budućnosti. Također, kao i kod mladih u FBiH, ova pojava može se objasniti činjenicom da većina mladih razmišlja o odlasku iz BiH pa tako doživljavaju da će za sebe moći stvoriti bolju budućnost dok za bh. društvo o tom pitanju ne mogu učiniti mnogo.

Identitet mladih

11. IDENTITET MLADIH

Regionalna pripadnost

Mladi Kantona Sarajevo najviše se osjećaju vezanim za Bosnu i Hercegovinu, a potom za općinu u kojoj žive, te za religiju kojoj pripadaju.

Jednako kao i mladi na nivou FBiH, i mladi Kantona Sarajevo najmanje osjećaja pripadnosti gaje prema Evropskoj uniji u odnosu na ostale ponuđene odgovore, tek 5 % mladih osjeća značajnu privrženost Evropskoj uniji. Oko 2 % mladih nije odgovorilo na pitanje o osjećaju vezanosti za Evropsku uniju, religiju i entitet, a oko 1 % nije odgovorilo na pitanje o vezanosti za narod kojem pripada, općinu i BiH.

Grafikon 31: Odgovor mladih na pitanje koliko vezanim se osjećaju za pojedine elemente pripadnosti

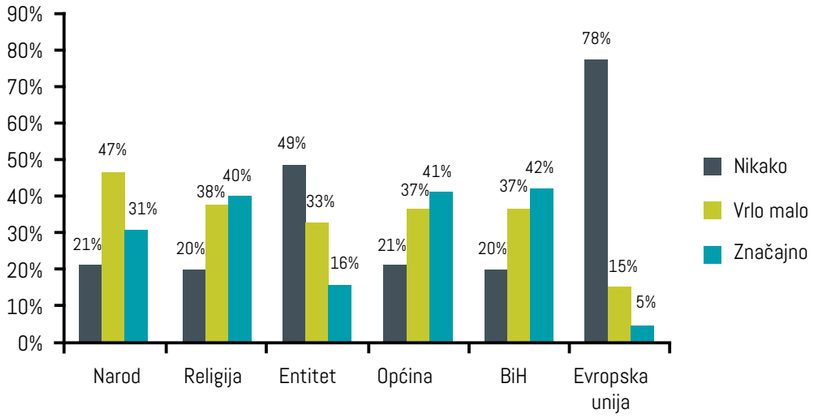

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nacionalna i regionalna pripadnost

Oko 32 % mladih u vangradskim sredinama i 16 % mladih u gradskim sredinama nema prijatelje druge nacionalnosti s kojima se druži. Također, nacionalna i religijska pripadnost važan je kriterij za odabir bračnog partnera.

Za 84 % mladih nacionalnost i religija nisu bitan kriterij za odabir prijatelja, te oko 75 % mladih Kantona Sarajevo ima prijatelje druge nacionalnosti s kojima se redovno druži. Na nivou FBiH ovi rezultati su malo niži, jer nacionalnost i religija nisu bitan

kriterij za odabir prijatelja za 80 % mladih FBiH, dok je procent mladih koji imaju prijatelje druge nacionalnosti s kojima se redovno druže 74 %.

Nacionalna pripadnost značajan je kriterij za odabir bračnog partnera, pogotovo za mlade žene, jer polovina djevojaka Kantona Sarajevo ne bi stupila u brak s osobom druge nacionalnosti, što je za 6 % niže od procenta djevojaka na nivou FBiH koje ne bi stupile u brak s osobom druge nacionalnosti.

Kod muškaraca taj procent iznosi 40 %, što je u rangu rezultata na nivou FBiH, gdje je oko 41 % muškaraca izjavilo kako ne bi stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti. Dodamo li tome oko 18 % djevojaka i muškaraca Kantona Sarajevo koji nisu sigurni bi li ili ne bi stupili u brak s osobom druge nacionalnosti, preostaje oko 40 % muškaraca i 30 % žena kojima nacionalna pripadnost ne bi bila prepreka za brak.

Oko 3 % žena i 1 % muškaraca nije odgovorilo na pitanje o tome bi li stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti u BiH, a oko 2 % žena i 1 % muškaraca nije odgovorilo na pitanje o tome bi li stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti izvan BiH.

Grafikon 32: Spremnost na brak s osobom druge nacionalnosti

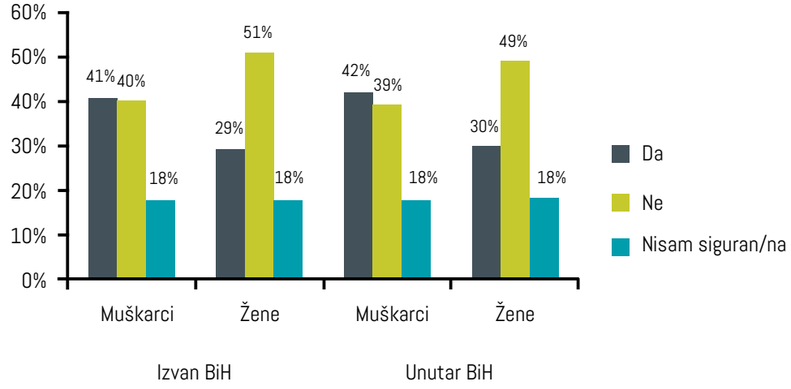

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Sigurnost mladih

12. SIGURNOST MLADIH

Kako je već najavljeno u uvodnom dijelu, podaci o temi sigurnosti mladih nisu prikupljani kroz provedena istraživanja ni na kojem nivou vlasti prethodnih godina (osim na nivou općine Ilidža 2016. godine), tako da su podaci prikupljeni u ovom istraživanju prvi kvantitativni podaci ikada prikupljeni na kantonalnom ili višem nivou o temi sigurnosti i mladih u kontekstu istraživanja položaja i potreba mladih.

Stoga se podaci iz oblasti sigurnosti ne mogu uporediti s nekim prethodnim podacima jer takvi podaci ne postoje.
Kad govorimo o zadovoljstvu mladih sigurnosnom situacijom u mjestu u kojem žive, općeniti je zaključak da su mladi relativno zadovoljni postojećim stanjem, iako u prosjeku 28 % mladih nije nimalo zadovoljno sigurnosnom situacijom.
Najveći je procent mladih koji su donekle zadovoljni stanjem sigurnosti u mjestu u kojem žive (66 % u gradskim sredinama i 53 % u vangradskim sredinama). Onih koji su zadovoljni u velikoj mjeri je 6 % u gradskim sredinama i 18 % u vangradskim sredinama. Oko 1 % mladih iz gradskih sredina odabralo je odgovor „ne znam“.

Grafikon 33: Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom u mjestu stanovanja

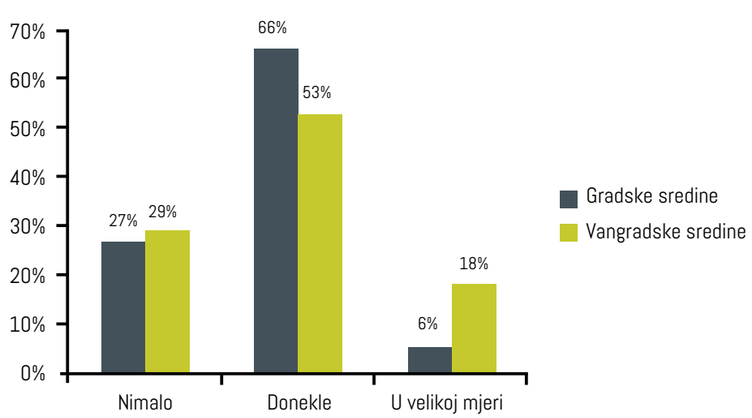

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Različiti oblici nasilja i mladi

Mladi su kroz upitnik odgovarali na dvije forme pitanja o prisutnosti različitih oblika nasilja (nasilje u porodici, međuvršnjačko nasilje, nasilje na internetu, seksualno nasilje, nasilje na radnom mjestu, razbojništvo, nasilje od partnera i nasilje određene ekstremističke grupe).

U prvoj formi pitanja mladi su se trebali izjasniti o tome jesu li oni lično bili žrtva nekog od nabrojanih oblika nasilja, dok su u drugoj varijaciji istog pitanja trebali navesti poznaju li nekoga ko je bio žrtva nekog od navedenih oblika nasilja.
Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem procentu navodili kako

poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.
Ove razlike su posebno primjetne kod onih vrsta nasilja o kojima je općenito neugodnije govoriti, poput nasilja u porodici, nasilja na radnom mjestu ili seksualnog nasilja. Kod nekih drugih oblika nasilja, poput razbojništva ili nasilja određene ekstremističke grupe, razlike nisu bile toliko izražene.

Nasilje u porodici

Tako je za nasilje u porodici u prosjeku 5 % mladih izjavilo kako je lično bilo žrtva ovog oblika nasilja, dok je čak 29 % mladih navelo kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici.
Zanimljiv podatak je da je za 2 % veći procent muškaraca nego žena koji navode kako su bili žrtve porodičnog nasilja, odnosno 6 % muškaraca i 4 % žena izjavljuje kako je bilo žrtva nasilja u porodici. Oko 29 % muškaraca i žena navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja.
Također, za 4 % je veći procent mladih iz vangradskih sredina koji navode kako su bili žrtve nasilja u porodici (7 % mladih iz vangradskih sredina i 3 % mladih iz gradskih sredina).

Grafikon 34: Nasilje u porodici

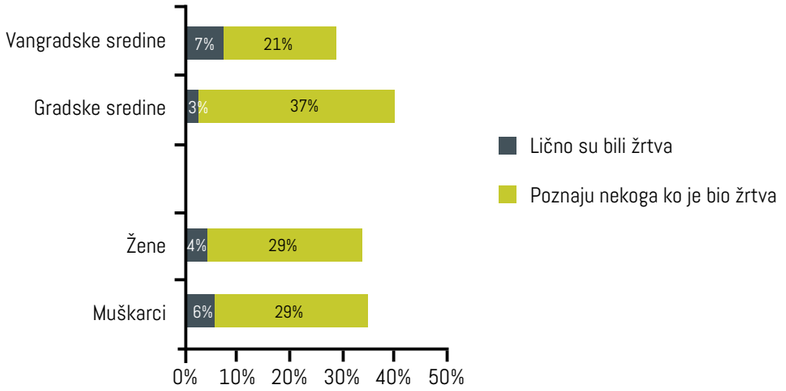

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Međuvršnjačko nasilje

Pored razbojništva, međuvršnjačko nasilje najzastupljeniji je oblik nasilja kod mladih. Čak 31 % mladih iz gradskih sredina bilo je žrtva međuvršnjačkog nasilja, a 47 % ih poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

O nasilju među vršnjacima govorimo onda kad jedna ili više osoba uzastopno i namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugu osobu koja se ne može odbraniti. Može imati oblik prijetnji, fizičkih povređivanja, odbacivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja i drugih negativnih oblika ponašanja.
Međuvršnjačko nasilje može biti direktno (ruganje, ponižavanje, vrijeđanje, naređivanje i zahtijevanje podređenosti,

naguravanje, udaranje, čupanje i slično) i indirektno, kao što je namjerno isključivanje osobe iz grupnih aktivnosti, ogovaranje i slično.
Najčešće se događa u školskim sredinama na mjestima i u prilikama koje su izvan kontrole nastavnika i drugih odraslih osoba (za vrijeme odmora, u školskom dvorištu, toaletu ili u hodnicima). Može se događati i u razredu, pred drugim učenicima, koji najčešće ne priskoče u pomoć žrtvi zbog straha ili nedostatka suosjećanja.

Nasilničko ponašanje djece, poznato i kao buling (bullying, eng. termin) se razlikuje od kratkotrajnih incidenata i svađa djece. Osnovna razlika je upravo u namjernoj želji da se drugom djetetu nanese zlo, kao i u ponavljanju takvog postupanja tokom određenog vremena i dominaciji sile na individualnom ili grupnom planu. Ovo nasilje se odnosi na različite vrste ponašanja koje najčešće klasificiramo kao: verbalno (omalovažavanje, dobacivanje, prijetnje i ucjene i sl.), socijalno (ignorisanje, ogovaranje i spletkarenje, izbjegavanje i sl.), psihičko (krađa, uzimanje i/ili iznuda novca, prijeteći pogledi, praćenje, oštećenje imovine i sl.) i fizičko/tjelesno (šamaranje, udaranje rukama, nogama i predmetima, guranje, rušenje i sl.).[7]

Međuvršnjačko nasilje značajno je prisutnije u gradskim nego u vangradskim sredinama i kad govorimo o mladima koji su bili žrtve ove vrste nasilja, ali i kad govorimo o mladima koji poznaju nekoga ko je bio žrtva međuvršnjačkog nasilja. Razlike bazirane na spolu nisu značajne jer su i muškarci i žene u približnom procentu navodili kako su bili žrtve međuvršnjačkog nasilja.

Grafikon 35: Međuvršnjačko nasilje

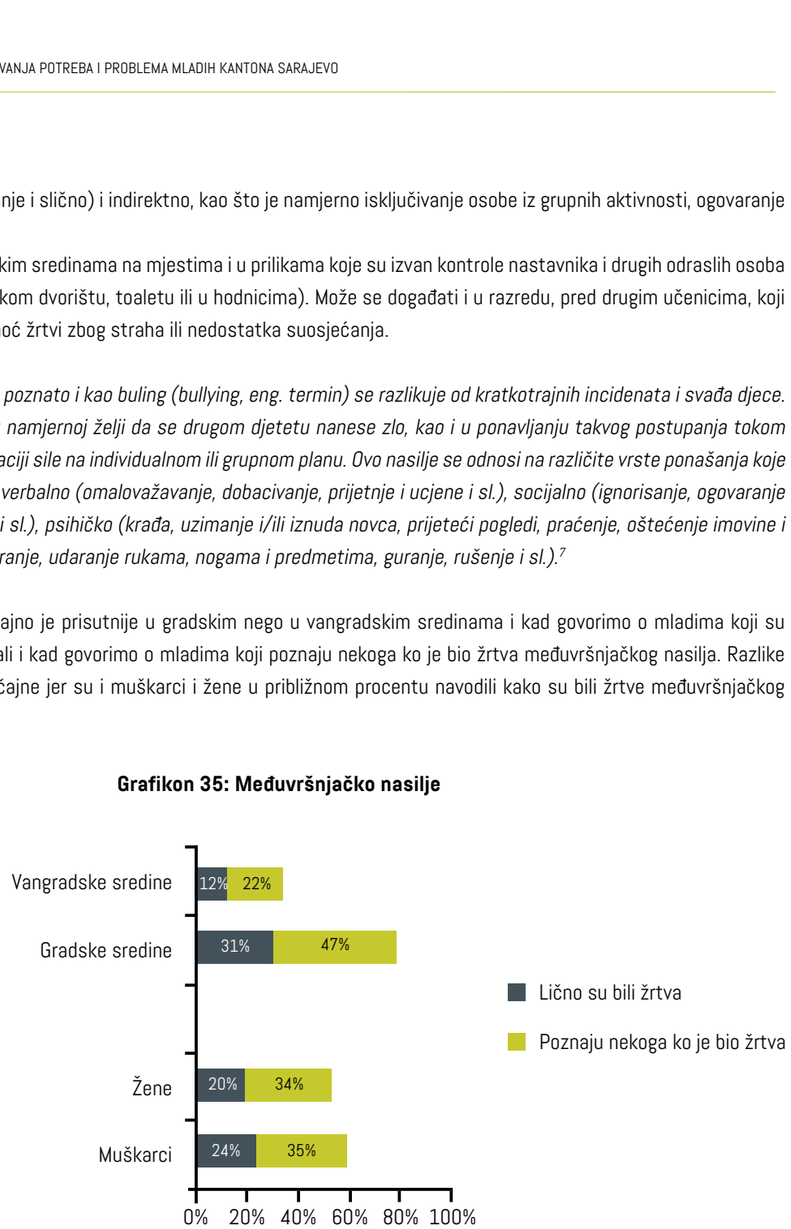

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nasilje na internetu

Nasilje na internetu sve je učestaliji oblik nasilja i u mnogim zemljama predstavlja značajan problem kod mladih. Relevantni podaci o učestalosti nasilja na internetu za Bosnu i Hercegovinu nisu dostupni, ali je sasvim sigurno da je ovaj oblik nasilja sve prisutniji.

U dokumentu „Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom" navodi se i pojam međuvršnjačkog nasilja na internetu:

7 Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom, Bosna i Hercegovina, Vijeće ministara, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2013).

za razliku od običnog vršnjačkog nasilja, koje se događa u školi ili na ulici, zbog mogućnosti koje pruža internet, žrtva nasilja na internetu može da doživi neprijatnosti tokom cijelog dana jer nasilnik, skrivajući se iza anonimnosti koju pruža internet, često bude nepoznat i teško se otkriva njegov identitet. Vršnjačko nasilje na internetu podrazumijeva slanje poruka putem interneta ili mobilnog telefona sa ciljem da povrijedi ili uznemiri neko dijete. Nasilje se manifestuje kroz tekstualne ili video poruke, fotografije ili pozive kojim se šire nasilni i uvredljivi komentari o vršnjaku. Društvene mreže koriste se kao sredstvo za širenje nasilja jer omogućavaju da u kratkom vremenskom periodu veliki broj ljudi komentariše, vrijeđa ili vidi fotografiju ili komentar. Prema nezvaničnim podacima, danas u BiH najčešće susrećemo vrijeđanje vršnjaka preko Facebook-a koje se ogleda kroz maltretiranje od strane starijih učenika i uglavnom se odnosi na simbole navijačkih grupa i sličnim tzv. „fun temama".

U prosjeku, oko 8 % mladih Kantona Sarajevo navodi kako je bilo žrtva nasilja na internetu. Za 2 % veći je udio žena i mladih iz gradskih sredina koji su bili žrtve ovog oblika nasilja.
Kao i kod prethodnih oblika nasilja, i kod nasilja na internetu značajno je veći broj mladih koji poznaju nekoga ko je bio žrtva.

Grafikon 36: Nasilje na internetu

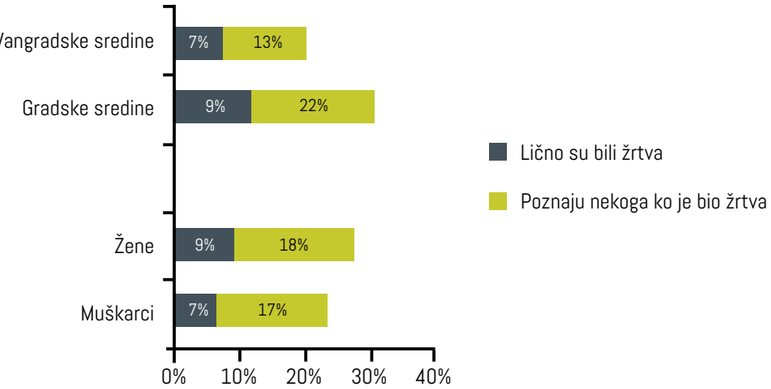

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Razbojništvo

Više od 22 % mladih bilo je žrtvom razbojništva, a u prosjeku 38 % mladih poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

Pod razbojništvom su se podrazumijevali oni oblici nasilja koji su uključivali krađu ličnih predmeta, bilo da se radilo o krađi van kuće ili stana ili o krađi iz kuće ili stana (obijanje i pljačka).
Žene i mladi iz gradskih sredina nešto su češće žrtve nasilja. Općenito, u gradskim sredinama mladi poznaju više slučajeva razbojništva nego što je to zabilježeno u vangradskim sredinama.
Oko 25 % mladih Kantona Sarajevo svjedoči da su oni lično ili članovi njihove porodice bili žrtva provale ili napada u posljednjih pet godina.

Grafikon 37: Razbojništvo

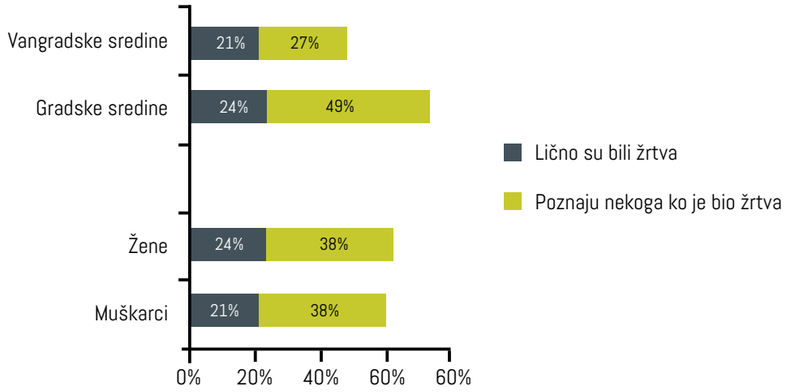

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nasilje na radnom mjestu

Oko 3 % mladih Kantona Sarajevo navodi kako je lično bilo žrtva nasilja na radnom mjestu, a 15 % ih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

Nasilje od partnera

Kad govorimo o nasilju od partnera, mladi izjavljuju kako oni lično uglavnom nisu žrtvama ovog oblika nasilja jer u prosjeku oko 2 % mladih navodi da jeste žrtvam nasilja od partnera, s nešto većim udjelom mladih žena. Međutim, oko 20 % mladih iz gradskih sredina i 8 % mladih iz vangradskih sredina navodi kako poznaje nekoga ko je žrtvom nasilja od partnera.

Nasilje određene ekstremističke grupe

Pod nasiljem ekstremističke grupe podrazumijevalo se nasilje od bilo koje organizirane grupe, poput određenih navijačkih ili religijskih grupa.
U prosjeku 4 % mladih (6 % muškaraca i 3 % žena) izjavljuje kako je bilo žrtva nasilja od ovakvih grupa, a oko 12 % ih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva.

Seksualno nasilje

Seksualno nasilje najmanje je zastupljen oblik nasilja kod mladih, a prema izjavama mladih Kantona Sarajevo, jer u prosjeku 0,9 % mladih navodi kako je bilo žrtva ovog oblika nasilja. Procent od 0,9 % je za muškarce, a za žene iznosi 1 %. Međutim,

1,3 % mladih iz vangradskih sredina navodi kako je bilo žrtva seksualnog nasilja, za razliku od 0,6 % istih odgovora u gradskim sredinama. S obzirom na to da je riječ o jednom od najtežih oblika nasilja, preporučljivo je obratiti posebnu pažnju na pronađene rezultate. Posebno zabrinjava podatak da 13,5 % mladih iz gradskih sredina i 7 % mladih iz vangradskih sredina poznaje nekoga ko je žrtva seksualnog nasilja.

Važno je naglasiti da se svi prethodni rezultati o prisutnosti različitih oblika nasilja kod mladih trebaju tumačiti u odnosu na činjenicu da dolaze od 55 % mladih koji su bili spremni govoriti o ličnim slučajevima nasilja i oko 76 % mladih koji su govorili o njima poznatim slučajevima nasilja.
Udio mladih koji nisu željeli dati odgovor na pitanje o ličnim iskustvima nasilja je 45 %, a onih koji nisu htjeli govoriti ni o slučajevima nasilja kod njima poznatih osoba je 24 %.

Grafikon 38: Mladi koji su bili žrtve određenih oblika nasilja

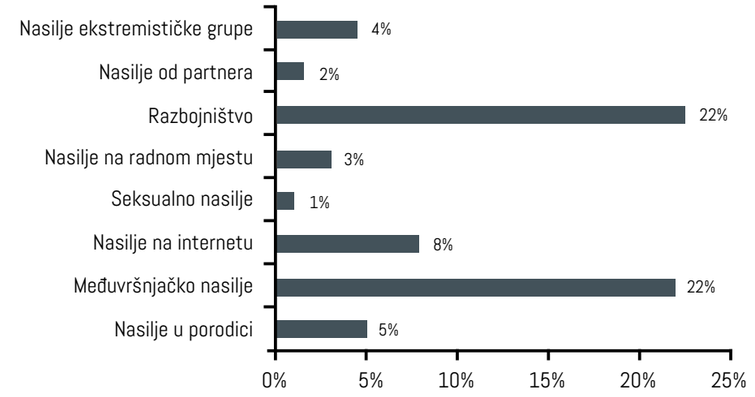

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Grafikon 39: Mladi koji poznaju žrtve određenih oblika nasilja

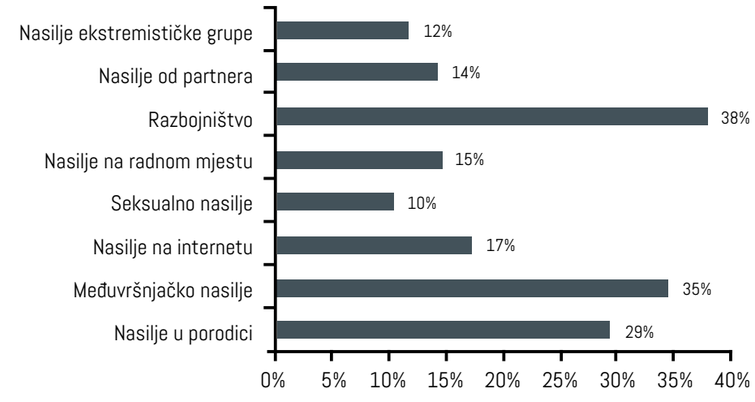

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Povjerenje i zadovoljstvo u vezi s radom policijskih službi

Odgovori na pitanje o stepenu povjerenja u policijske službenike više su pozitivni nego negativni. Više od polovine mladih ima „donekle“ povjerenja u policijske službenike, a 11 % povjerenje ima u velikoj mjeri. U prosjeku, oko 32 % je mladih koji nemaju nimalo povjerenja u policijske službenike. Ako posmatramo intenzitet povjerenja, rezultati pokazuju kako je povjerenje najjače kod mladih iz vangradskih sredina i kod mladih žena.

Tabela 25: Povjerenje u policijske službenike i službenice

Imate li povjerenja u policijske službenike?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne, nimalo	33,6 %	31,4 %	35,5 %	28,9 %	32,4 %
Da, donekle	59,0 %	51,0 %	54,7 %	54,9 %	54,7 %
Da, u velikoj mjeri	4,8 %	16,2 %	8,3 %	13,8 %	11,0 %
Ne znam	1,7 %	,7 %	1,0 %	1,3 %	1,2 %
Ne želim odgovoriti	0,9 %	0,7 %	0,5 %	1,1 %	0,8 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zadovoljstvo radom policijskih službi nešto je niže od povjerenja u policijske službenike. U potpunosti nezadovoljnih i nezadovoljnih je više nego zadovoljnih i u potpunosti zadovoljnih odgovora. Značajan procent odgovora je u kategoriji neopredijeljenih – mladi koji su „ni zadovoljni ni nezadovoljni“ radom policijskih službi. Najmanje su zadovoljni mladi u gradskim sredinama.

Tabela 26: Zadovoljstvo radom policijskih službi

Koliko ste zadovoljni radom policijskih službi?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
U potpunosti nezadovoljan	16,5 %	18,1 %	18,1 %	16,4 %	17,3 %
Nezadovoljan	24,2 %	18,5 %	21,2 %	20,9 %	21,0 %
Ni zadovoljan ni nezadovoljan	37,9 %	35,4 %	37,0 %	36,5 %	36,7 %
Zadovoljan	16,8 %	22,8 %	18,9 %	21,2 %	20,1 %
U potpunosti zadovoljan	1,1 %	3,3 %	3,0 %	1,6 %	2,3 %
Ne znam	0,6 %	0,7 %	0,0 %	1,3 %	0,6 %
Ne želim odgovoriti	2,8 %	1,2 %	1,8 %	2,1 %	1,9 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Psihičko nasilje

Tema psihičkog nasilja vrlo je složena, i to iz više razloga. U kontekstu postojećih zakona BiH i FBiH, psihičko nasilje definirano je u mnogim zakonima, poput Krivičnog zakona FBiH, Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Porodičnog zakona FBiH, Zakona

o zabrani diskriminacije BiH, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Zakona o radu FBiH i mnogih drugih zakona. Osim toga, Bosna i Hercegovina je potpisnica mnogobrojnih međunarodnih konvencija koje zabranjuju psihičko nasilje.

Međutim, najveći problem psihičkog nasilja jeste njegovo neprepoznavanje od žrtve, a često i od počinioca. Otežavajuća okolnost za naše podneblje je i to što se neki oblici tradicionalnih ponašanja koja imaju naznake nasilja smatraju normalnim. Pored toga, i psihičko nasilje, kao i svaki drugi oblik nasilja, u kontekstu zakonskih radnji, potrebno je i dokazati, što je u slučajevima ovog tipa nasilja dosta teško.

S druge strane, mnogobrojne studije dokazuju kako psihičko nasilje ostavlja daleko teže i dugotrajnije posljedice na zdravlje i kvalitet života žrtve nego što je to slučaj s drugim oblicima nasilja.

U širokom spektru ponašanja koja spadaju u kategoriju psihičkog nasilja nalazi se svaka primjena psihičke prinude na fizički ili psihički integritet druge osobe, svako postupanje koje može prouzrokovati psihičku bol, prouzrokovanje straha, osjećaja lične ugroženosti i povrede dostojanstva, potom verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja, uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja, kao što su pokušaj kontroliranja nečijeg ponašanja ili izolacija osobe od drugih ljudi. U psihičko nasilje spadaju i različiti oblici ekonomskog nasilja, poput finansijske kontrole, gdje nasilnik onemogućava žrtvi da upravlja vlastitim finansijama, oduzima joj novac ili zabranjuje rad.

Većina slučajeva psihičkog nasilja događa se u krugu porodice i prijatelja, što dodatno otežava žrtvi da takvo nasilje prepozna i prizna, te u konačnici na njega adekvatno reagira.

U vremenu kad je tolerancija na fizičko nasilje izuzetno niska, psihičko nasilje je sve učestalije, te se često naziva i batinama 21. stoljeća. Djeca, mladi i žene posebno su ranjive kategorije kad je riječ o psihičkom nasilju.

Oko 36 % mladih Kantona Sarajevo vjerovatno ne bi prepoznalo psihičko nasilje ili nije sigurno da bi prepoznalo ovaj oblik nasilja.

Tabela 27: Prepoznavanje psihičkog nasilja

Možete li prepoznati psihičko nasilje?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Da, sasvim sigurno	68,8 %	58,9 %	62,7 %	63,9 %	63,4 %
Nisam siguran/na da bih prepoznao	24,7 %	25,3 %	24,9 %	25,5 %	25,2 %
Ne, vjerovatno ne bih prepoznao	2,8 %	12,2 %	8,1 %	7,7 %	7,9 %
Ne znam	2,6 %	3,3 %	3,5 %	2,4 %	3,0 %
Ne želim odgovoriti	1,1 %	0,2 %	0,8 %	0,5 %	0,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Mladi iz gradskih sredina nešto su sigurniji u to da bi mogli prepoznati psihičko nasilje. Kod mladih iz vangradskih sredina najveći je procent onih koji izjavljuju kako vjerovatno ne bi prepoznali psihičko nasilje. Također, mladi iz vangradskih sredina u manjoj mjeri poznaju značenja riječi mobing i buling kao specifičnih oblika psihičkog nasilja. U prosjeku, oko 1,5 % mladih nije željelo odgovarati na ovo pitanje.

Grafikon 40: Poznavanje pojmova mobing i buling

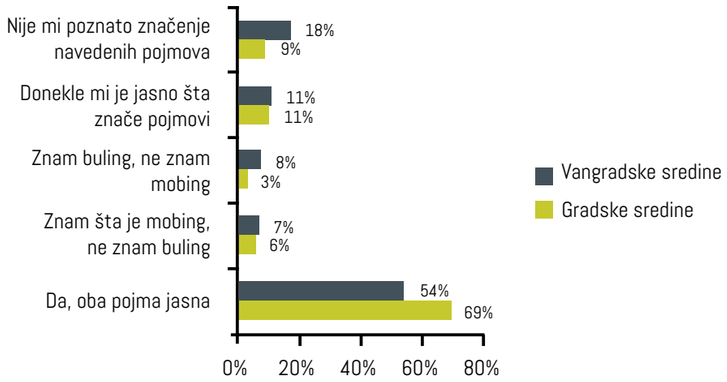

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Globalne prijetnje

U svjetlu sve intenzivnijih globalnih prijetnji, od kojih je najučestalija prijetnja terorizma, istraživanje je uključilo i pitanje u vezi s povjerenjem mladih u sposobnost bh. društva da adekvatno odgovori na takve prijetnje.

U prosjeku, 46 % mladih Kantona Sarajevo ne slaže se s tvrdnjom da naše društvo može adekvatno odgovoriti globalnim terorističkim prijetnjama. Značajan je udio mladih koji nemaju izgrađeno mišljenje o ovom pitanju, a nepunih 16 % mladih vjeruje kako naše društvo može adekvatno odgovoriti na globalne prijetnje terorizma. Oko 8 % mladih smatra kako naše društvo uopće i nema problem s terorizmom.

U prosjeku, 2,5 % mladih nije željelo odgovarati na ovo pitanje.

Grafikon 41: Slažete li se da naše društvo može adekvatno odgovoriti globalnim terorističkim prijetnjama?

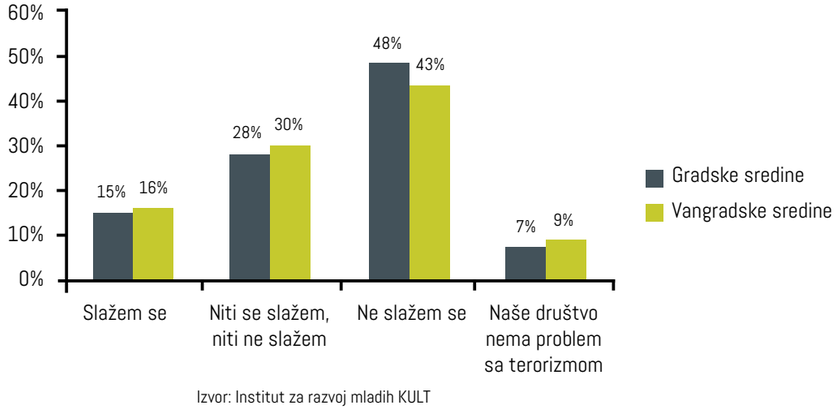

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Odgovor na nasilje

Kad bi vidjeli da se nad nekim vrši nasilje, mladi bi uglavnom reagirali tako što bi nasilni slučaj prijavili nadležnim službama. Međutim, razlike temeljene na spolu su značajne. Muškarci bi u gotovo jednakom omjeru slučaj prijavili nadležnim službama i reagirali lično te direktno pokušali spriječiti nasilje (44 % : 40 %), dok bi djevojke u procentu od 67 % slučaj prijavile, a 20 % bi se i lično angažirale pokušavajući direktno spriječiti nasilje. Za 5 % je veći udio mladih iz vangradskih sredina koji bi reagirali lično i direktno pokušali spriječiti nasilje.

Grafikon 42: Reakcija na nasilje s obzirom na spol

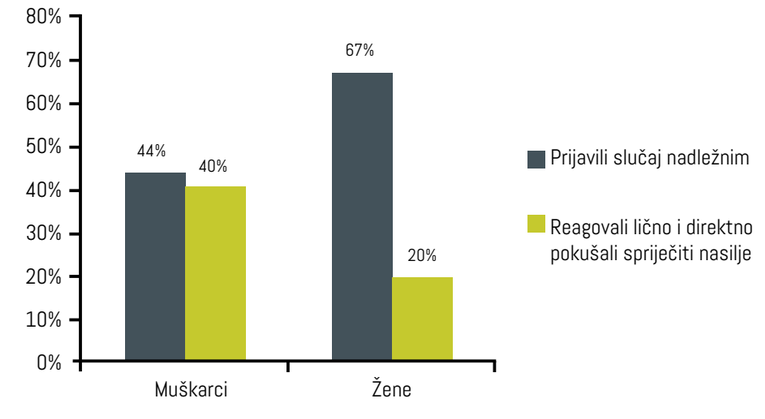

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 3,5 % djevojaka ne bi uradilo ništa jer se plaši, za razliku od 1,5 % muškaraca istog stava. Približno 4 % muškaraca i 1 % djevojaka ne bi uradilo ništa je misli da ih se to ne tiče.

Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

Djevojke su, svakako, prema mišljenju ispitanika, češće žrtve nasilja nego muškarci, iako i kod ovog pitanja postoje značajne razlike bazirane na spolu. Djevojke smatraju da su žene žrtve nasilja češće nego što su to muškarci, dok je za 10 % niži procent muškaraca koji misle isto.

Tabela 28: Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

	Muškarci	Žene	Ukupno
Da, nasilje se češće vrši nad ženama	63,3 %	73,3 %	68,1 %
Ne, nasilje je jednako zastupljeno kod oba spola	29,4 %	21,2 %	25,5 %
Ne znam	6,8 %	4,8 %	5,8 %
Ne želim odgovoriti	0,5 %	0,8 %	0,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

13. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Iako je analiza položaja i potreba mladih strukturirana kroz zasebne oblasti značajne za mlade, pristup rješavanju utvrđenih problema i potreba mladih mora biti holistički.

U procesu izrade strategije prema mladima Kantona Sarajevo, koji je logičan nastavak ovog dokumenta, važno je obratiti pažnju na nekoliko ključnih tačaka.

- Sve kantonalne institucije trebaju zajedno raditi na poboljšanju položaja mladih.

  Složenost položaja i potreba mladih zahtijeva planirano, organizirano i zajednički koordinirano djelovanje različitih institucija vlasti, kao i javnih ustanova. Problemi mladih u vezi su sa svim oblastima života i često se prenose i prepliću iz oblasti u oblast. Primjera radi, neadekvatno obrazovanje uzrokuje teže zapošljavanje mladih, čija je posljedica loš socioekonomski položaj mladih. On se, između ostalog, reflektira u stambenoj ovisnosti mladih, koja vodi do poteškoća u vezi sa zasnivanjem porodice. Stoga je jedini objektivan put ka poboljšanju položaja mladih zajedničko djelovanje u okviru zajednički osmišljene i vođene politike prema mladima.
  Sva ministarstva koja svojim djelokrugom obuhvataju mlade imaju dužnost pripremiti posebne programe za mlade i za njih planirati potrebna sredstva.

- Svi vladini programi i mjere prema mladima moraju biti konkretni i realni, sa snažnom komponentom monitoringa i evaluacije.

  Usvajanjem Zakona o mladima Federacije BiH početkom 2010. godine definiran je zakonski okvir rada s mladima. U skladu s navedenim zakonom, svi nivoi vlasti dužni su kreirati određene programe i mjere na planu rada s mladima, definirane kroz dokument strategije prema mladima. Dosadašnja iskustva lokalnih nivoa vlasti koji su imali, ili još uvijek imaju važeće dokumente strategije prema mladima, pokazuju kako je iznimno važno da strategija prema mladima bude realno izvodiva, s vrlo jasnim i konkretnim ciljevima koji će direktno doprinijeti poboljšanju određenih pitanja značajnih za mlade. Problem određenih strategija prema mladima bio je u pretjerano ambicioznim planovima koji se realno nisu mogli implementirati, zbog čega su strategije prema mladima uglavnom ostale nerealizirane. Stoga je komponenta monitoringa i evaluacije budućih strategija za mlade, kao i akcijskih planova koji bi iz strategija trebali proizaći, jedna od najvažnijih.

- Potrebno je definirati vremenski okvir u kojem će se strategija prema mladima Kantona Sarajevo realizirati, te u skladu s tim odabrati one probleme koji se zaista i mogu riješiti u definiranom vremenskom okviru. Stoga bi bilo poželjno da se iz svake oblasti odabere optimalan broj ključnih problema na kojima će se raditi kroz već spomenuti holistički pristup.

Ministarstvo za obrazovanje,
nauku i mlade Kantona Sarajevo

Institut za
razvoj mladih KULT

MLADI.ORG